

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**TYOLOGIE BELETRISTICKÉHO DÍLA
FRANTIŠKA BERNARDA VAŇKA**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Autor práce: Bc. Kristýna Gyurcsovicsová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: II.

2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Typologie beletristického díla Františka Bernarda Vaňka* vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 4. května 2012

.....
Kristýna Gyurcsovicsová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomohli při zpracování mé diplomové práce. Mé poděkování patří pracovníkům Státního okresního archivu a Děkanství římskokatolické církve v Pelhřimově za poskytnutí podkladů k diplomové práci.

Poděkování náleží vedoucímu práce prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc. za odborné vedení diplomové práce a za svobodu, kterou mi ponechal při volbě tématu.

ANOTACE

Diplomová práce *Typologie beletristického díla Františka Bernarda Vaňka* navazuje na bakalářskou práci s názvem *František Bernard Vaněk*, která byla zaměřena obecně na představení Františka Bernarda Vaňka jako významného kulturního organizátora a regionálního spisovatele na Pelhřimovsku.

Na začátku diplomové práce je zmíněno hnutí Katolické moderny a následně stručně nastíněny životopisy a díla autorů, kteří do Katolické moderny patřili a o nichž pojednává tato práce – Františka Bernarda Vaňka a Jindřicha Šimona Baara.

V první části diplomové práce jsou představena Vaňkova díla dokumentární, historické povahy. Do této skupiny lze zařadit rukopisné zápisy do *Památní knihy poutního místa Křemešniku*, stejně jako tiskem vydanou publikaci *Pelhřimov za světové války*.

Do *Památní knihy poutního místa Křemešniku*, jež plní funkci kroniky, přispěl Vaněk za svého působení na tamější faře třiceti stranami rukopisu. Kniha je uložena ve Státním okresním archivu Pelhřimov ve fondu Farní úřad Křemešník. V jednotlivých kapitolách diplomové práce je pak objasněno, jak F. B. Vaněk přispěl k nebyvalému všestrannému rozkvětu poutního místa vrchu Křemešník a jakými prostředky docílil jedinečnosti a čtivosti svého zápisu do knihy.

Publikace *Pelhřimov za světové války* stojí na hranici krásné literatury a literatury faktu a je stejně jako *Památní kniha* uložena v pelhřimovském archivu, ovšem ve fondu Farní úřad Křemešník. Vaněk v této knize zachytil poměry na Pelhřimovsku za 1. světové války. Diplomová práce osvětluje samotné vlastnosti díla, které jej činí velmi čtivým a autentickým. Kromě toho je zde popsán válečný kulturní život a umělecká činnost v Pelhřimově, jejichž organizátorem byl především F. B. Vaněk.

Druhá část práce je komparací vybraných beletristických děl Františka Bernarda Vaňka a Jindřicha Šimona Baara, zaměřila jsem se na jim společné, ale i rozdílné znaky regionální, venkovské prózy.

Závěr práce shrnuje veškeré poznatky, nově zjištěné skutečnosti a podtrhuje význam Vaňkova působení na Pelhřimovsku.

ANNOTATION

The diploma thesis *Typology of František Bernard Vaněk's fiction work* follows on the bachelor thesis *František Bernard Vaněk*, which was generally focused on presentation of František Bernard Vaněk as an important cultural organizer and regional writer in Pelhřimov district.

At the start of diploma thesis is introduced movement Katolická moderna and briefly are described Life and Work the both authors – František Bernard Vaněk and Jindřich Šimon Baar.

In the first part of diploma thesis are introduced Vaněk's documentary works, which have historic character. In this group we can include hand-write records *Památní kniha poutního místa Křemešniku*, as well as a published book *Pelhřimov za světové války*.

In *Památní kniha poutního místa Křemešniku* that serves as a chronicle, gives Vaněk thirty pages of the manuscript contribution during his activities on the local parish. The book is stored in the State district archive Pelhřimov in the fund Parish office Křemešník. Each chapter of the thesis is then illustrated how F. B. Vaněk contributed to an unprecedented all-round prosperity Křemešník hill to pilgrimage site.

Publication *Pelhřimov za světové války* are on the border of fiction and nonfiction, and is equally as *Památní kniha* stored in the archives Pelhřimov, but in fund Parish Office Křemešník. Vaněk captured in this book conditions in Pelhřimov district in the 1st world war. This thesis highlights the characteristics of the work itself, which makes it very readable and authentic. In addition, there is described a war cultural life and artistic activity in Pelhřimov, which was organized primarily by F. B. Vaněk.

The second part is a comparison of selected literary works of František Bernard Vaněk and Jindřich Šimon Baar. I'm focused on their common, but also distinct regional characteristics, rural prose.

Conclusion of the thesis summarizes all the knowledge newly identified facts and underlines the importance of Vaněk's activities in Pelhřimovsko.

„Neboť to je láska dokonalá, která sebe zapomíná pro jiné. K cizímu štěstí se usmívá.“

(František Bernard Vaněk, Pelhřimov za světové války)

Obsah

ÚVOD.....	9
1 Katolická moderna.....	11
1.1 Život a dílo Františka Bernarda Vaňka	14
1.2 Život a dílo Jindřicha Šimona Baara	16
2 Vaňkovy zápisy v <i>Památní knize poutního místa Křemešniku</i>	18
2.1 Léta 1902 – 1906 – Vaňkovo působení na Křemešniku.....	20
2.2 Duchovní život na Křemešniku.....	20
2.3 Realizace křížové cesty	21
2.4 Renovace hlavního oltáře	25
2.5 Zahrádka jako místo k rozjímání.....	26
2.6 Časopis <i>Kazatelna</i>	28
2.7 Zřízení poštovny.....	29
2.8 Kaple mrtvých – prezentace Bílkova díla	30
2.9 Křemešnická škola	33
2.10 Křemešník pod drobnohledem	35
2.11 Beletristické prvky ve Vaňkově rukopisné části <i>Památní knihy</i>	37
2.12 Shrnutí	38
3 Odraz 1. světové války na Pelhřimovsku očima F. B. Vaňka – <i>Pelhřimov za světové války</i>	40
3.1 Vaňkův pacifismus a vlastenectví	41
3.2 Čtenář a vypravěč	44

3.3	Metafory, personifikace a další prostředky jako hranice mezi faktem a beletrií.....	46
3.4	Autentické dokumenty, fotografie, citace	48
3.5	Stagnace kulturního života v Pelhřimově.....	50
3.6	Polsko–český večer a další podpora uprchlické menšiny na Pelhřimovsku	51
3.7	Baarův dopis a Bílkův „Magnificat“	55
3.8	Shrnutí	56
4	František Bernard Vaněk a Jindřich Šimon Baar – voda a oheň?	57
4.1	Vzájemná blízkost F. B. Vaňka a J. Š. Baara	58
4.2	Přítomnost Boha v textech	60
4.3	Významné ženy v životě obou autorů	61
4.4	Regionální zvyky a tradice	61
4.5	Jazyk a styl textu	63
4.6	Láska k rodné zemi, vlastenectví, obdiv k přírodě.....	67
4.7	Shrnutí	72
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM PŘÍLOH.....	75
	SEZNAM LITERATURY	92

ÚVOD

Diplomová práce *Typologie beletristického díla Františka Bernarda Vaňka* se zabývá dokumentárním i beletristickým dílem Františka Bernarda Vaňka. Navazuje na bakalářskou práci, která obecně představila F. B. Vaňka jako významného regionálního spisovatele beletrie, historické, faktické prózy a důležitého kulturního organizátora.

Na začátku diplomové práce je stručně nastíněn charakter hnutí Katolické moderny, do kterého patřili oba autoři, o nichž tato práce pojednává – František Bernard Vaněk a Jindřich Šimon Baar. Vycházela jsem především z monografie *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918* Martina C. Putny. Pro přehlednost a úplnost jsem krátce uvedla i biografické údaje F. B. Vaňka a J. Š. Baara a jejich dílo.

V první části diplomové práce je představena Vaňkova ryze dokumentární tvorba. Jedná se o Vaňkovy zápisy do *Památní knihy poutního místa Křemešniku*, do níž začali r. 1878 zapisovat duchovní působící na faře na vrchu Křemešník. Kniha je uložena ve Státním okresním archivu v Pelhřimově a byla mým hlavním pramenem pro tuto část studie.

V roce 1902 získal F. B. Vaněk místo exposity na Křemešniku a do památní knihy svědomitě zapisoval zejména různé renovace a novinky, které se za dobu jeho působení na Křemešniku udály. Díky Vaňkovým intervencím se z Křemešniku stalo důležité poutní místo. Poutníky lákala zejména nová křížová cesta, na jejíž návrzích a následné výstavbě se podíleli Vaňkovi přátelé jako Viktor Foerster, Antonín Thein či Antonín Bílek (bratr sochaře Františka Bílka). Kapli mrtvých na Křemešniku vyzdobil Vaněk uměleckými díly Františka Bílka a dalšími způsoby zde prezentoval moderní umění. V této části práce jsem se snažila postihnout všechny podstatné úpravy, jež F. B. Vaněk na Křemešniku zorganizoval a díky nimž je toto místo stále lákavé pro poutníky z celých Čech. Následně jsem si všimla literárních prvků obsažených v rukopisné části *Památní knihy poutního místa Křemešniku*, neboť F. B. Vaněk pojal své zápisy do památní knihy jinak, než bylo obvykle pravidlem.

Druhá kapitola práce se zabývá knihou *Pelhřimov za světové války*, ve které Vaněk zachycuje podmínky života za první světové války na Pelhřimovsku. Kniha obsahuje jak prvky beletristické, tak i prostředky typické pro literaturu dokumentární. *Pelhřimov za světové války* se tímto ocitá na pomezí literatury faktu

a beletrie. Prostředky jako metafory, personifikace, kontakt se čtenářem, a další jsou v této části diplomové práce rozebrány. Kromě toho jsem se zaměřila na vyobrazení válečného kulturního života v Pelhřimově, zejména na snahu o jeho udržení děkanem F. B. Vaňkem.¹

Ve druhé části práce se věnuji komparaci vybraných děl Jindřicha Šimona Baara s románem *Na krásné samotě* Františka Bernarda Vaňka. Oba autoři jsou představiteli hnutí Katolická moderna.

J. Š. Baara jsem zvolila z důvodu vzájemné blízkosti s Vaňkem – osobní i literární. Vaňka s Baarem pojilo přátelství. Mezi spisovateli probíhala korespondence (několik dopisů se nachází ve Fondu Františka Bernarda Vaňka uloženém ve Státním okresním archivu v Pelhřimově). Baar poslal Vaňkovi ke zhodnocení dokonce svou povídku *Hanče*. Děj Vaňkova románu *Na krásné samotě* se odehrává v prostředí Křemešnicka (tedy venkovského prostředí) a pro Vysočinu je jedním z nejvýznamnějších regionálních děl. Z Baarovy tvorby jsem zvolila povídky z jeho rodného kraje – Chodska (*Hanče*, *Pro kravičku*, *Skřivánek*). Snažila jsem se postihnout společné i velmi odlišné rysy obou autorů.

Komparace regionálních děl F. B. Vaňka a J. Š. Baara poukáže na tvůrčí podobnost v mnoha ohledech, zejména v naprosto shodném vykreslení „zkaženého velkoměsta“ (Prahy) a čistého venkovského člověka. Rozdílný temperament autorů ale zapříčinil i několik rozdílností, které považuji za obzvláště zajímavé a překvapivé.

¹ Použité zkratky Františkem Bernardem Vaňkem v citacích jsou pro lepší porozumění rozepsány.

1 Katolická moderna

V této kapitole je nastíněn charakter hnutí Katolické moderny, do kterého patřil František Bernard Vaněk i Jindřich Šimon Baar. Ve dvou podkapitolách jsou pak stručně uvedeny Vaňkovy a Baarovy biografické údaje, včetně jejich umělecké tvorby.

*

Devadesátá léta 19. století jsou právem charakterizována jako období počátku moderní české literatury, a to v návaznosti na rozvoj hospodářský, politický a kulturní. Do českého života vstoupilo v této době literární a církevní uskupení, které bylo značně vnitřně diferencováno.

Pojem „katolická moderna“ se poprvé vyskytl v Masarykově revue *Naše doba* (v roce 1895). Označení se rychle vžilo. Představiteli české Katolické moderny byli kněží, kteří postupovali od církve ke „světu“, s nímž chtěli komunikovat. Literární kritik a historik Martin C. Putna v *České katolické literatuře 1848 – 1918* rozděluje Katolickou modernu na dvě křídla. Katolickou modernou I označuje hnutí literární a umělecké. Jako hlavní rys této větve moderny spatřuje obracení se autora k subjektu. Katolická moderna II je M. C. Putnou pojmenována jako církevně–reformní hnutí, které směřuje své snahy jinam - „K proměně katolické církve směrem k větší „kompatibilitě“ s moderním světem.“² Putna samozřejmě podotýká, že toto rozdělení je platné jen do určité míry. Mnohé osobnosti Katolické moderny patřily totiž k oběma proudům. Zjednodušeně lze tedy říci, že cílem Katolické moderny byla snaha otevřít českou křesťansky orientovanou literaturu soudobým literárním proudům.

Za oficiální datum vzniku Katolické moderny je možné považovat rok 1895, ovšem půda pro ni byla připravena již mnohem dříve. V roce 1888 vyšla první sbírka Xavera Dvořáka *Zlatou stezkou* a dle M. C. Putny stála mimo tehdejší katolické vydavatelské podniky. Od roku 1890 se v katolických revuiích (kterými byly například *Hlídka literární*, *Obzor*) i v běžných časopisech (*Literární listy*, *Vesna*, *Niva*) objevovaly texty autorů, kteří v budoucnu patřili právě do Katolické moderny – básně Františka Leubnera, Jana Svítla Karníka, Karla Dostála Lutinova, příspěvky Sigismunda Boušky a dalších.

² Martin C. Putna, *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918*, Praha 1998, s. 275.

Jádro uskupení reprezentovala především trojice autorů: Xaver Dvořák, Karel Dostál Lutinov a Sigismund Bouška. Almanach *Pod jedním praporem* (vydaný roku 1895) znamenal první manifestaci nového literárního proudu. Časopiseckým orgánem byl *Nový život*, který začal vycházet v roce 1896. První dvě čísla redigoval Xaver Dvořák, všechna další už Karel Dostál Lutinov. František Bernard Vaněk, jenž přispíval do *Nového života*, ve své vzpomínkové knize *Vlašťovky se vracejí* vzpomíná na dobu, kdy se časopis objevil: „...z čista jasna jako blesk zasvítit *Nový život*, redigovaný Karlem Dostálem Lutinovem, který pod přísným měřítkem přinášel jenom práce literárně vyzrálé a nezříkal se ani nových forem a nových směrů literárních a uměleckých.“³ V *Novém životě* se začínaly objevovat i jména Františka Bílka, Otokara Březiny, Julia Zeyera, Jiřího Karáska a dalších. Vaněk ve vzpomínkové knize uvádí: „Katolická moderna byla útvarem literárním a neměla nic společného s modernismem náboženským a církevním, který se rodil a kvasil v Americe, začal rozleptávat jednotu víry a byl svatým Otcem odsouzen.“⁴ Jak ale konstatuje M. C. Putna, Katolická moderna byla i hnutím církevně–reformním. *Nový život* tedy nemohl přežít celocírkevní zákaz všech forem modernismu, který vyhlásil papež Pius X. roku 1907. Vydávání časopisu *Nový život* raději Karel Dostál Lutinov sám zastavil. Zastavením *Nového života* se ale uzavřela pouze jedna etapa dějin Katolické moderny.

Pro první, vrcholné období Katolické moderny, byl příznačný v první řadě rozvoj katolicky orientovaného básnictví. Větším přínosem pro českou literaturu té doby jsou spíše než vlastní díla básníků z řad členů Katolické moderny, stojící umělecky hluboko pod poezií Březinovou, jejich překlady. V první řadě Bouškovy (například z díla katalánského Jacinta Verdaguera), ale také Karla Dostála–Lutinova i dalších.⁵

*

Jindřich Šimon Baar byl jako jediný autor, který vyšel z Katolické moderny, uznán českou kulturní veřejností jako velký spisovatel. František Bernard Vaněk se s Jindřichem Šimonem Baarem stýkal na schůzkách Katolické moderny, na schůzích Jednoty katolického duchovenstva a probíhala mezi nimi i korespondence. F. B. Vaněk hovoří ve své vzpomínkové knize *Vlašťovky se vracejí* o Baarovi jako

³ František Bernard Vaněk, *Vlašťovky se vracejí*, Praha 1946, s. 30.

⁴ TAMTÉŽ, s. 31.

⁵ http://www.v-art.cz/zonty/edice/r-6939/obsah_kdlnzdskm.htm (29. 4. 2012)

o člověku, který nerad chodil „vyšlapanou pěšinkou“⁶. Vstupoval dle Vaňka na srázné a nebezpečné cesty. Jindřich Šimon Baar se vyznačoval svým temperamentem: „...ohnisko reformního hnutí v jeho srdci dlouho ještě nevychladlo. Debatovali jsme o něm mnoho písemně i osobně a často jsme se rozcházelí.“⁷

F. B. Vaněk neschvaloval ani Baarův předčasný odchod do penze: „Padesátiletý, zdravý kněz na odpočinek? Dnes, kdy je nedostatek duchovenstva čím dál bolestnější?“⁸ Neshodli se také ani v literární tvorbě při líčení kněžských povah. Vaňkovi se nelíbil Baarův popis duchovních: „...někdy tak chmurnými barvami nanášeném“.⁹ F. B. Vaněk byl přesvědčen, že na negaci nelze nic velkého stavět. Nutno ale podotknout, že Jindřich Šimon Baar si od Vaňka nechal radit z hlediska literárního. Po prvním vydání „Cimbury“ Vaněk Baarovi napsal, aby více vystihl křesťanskou duši hlavní postavy. Což Baar v druhém vydání i udělal. J. Š. Baar poslal Vaňkovi také svou povídku *Hanče* s věnováním.

I přes rozdílné povahy, temperament a názory k sobě navzájem chovali autoři úctu a troufám si říci, že i přátelství. Jak uvedu níže, v jejich životě i tvorbě lze nalézt mnoho společných rysů, nejspíše i proto si byli blízcí. Uznání Baarova díla dokládá Vaněk v knize *Vlaštovky se vracejí* jedinou větou: „...chtěl bych rád být aspoň malým Baarem našeho kraje, chtěl bych ukázat českému lidu jeho tvář, krásnou jeho duši a zarýt hluboko pluh v jeho panenskou půdu.“¹⁰

⁶ František Bernard Vaněk, *Vlaštovky se vracejí*, Praha 1946, s. 78.

⁷ TAMTÉŽ, s. 79.

⁸ TAMTÉŽ.

⁹ TAMTÉŽ, s. 80.

¹⁰ TAMTÉŽ, s. 14.

1.1 Život a dílo Františka Bernarda Vaňka

František Vaněk se narodil 15. července 1872 v obci Stádlec v okrese Tábor. Původně se nepředpokládalo, že František Vaněk půjde studovat. Měl se starat o hospodářství a na studia byl vyslán jeho starší bratr Antonín. Antonín se však ze studií vrátil a František Vaněk absolvoval nižší gymnázium v Táboře. Při biřmování přijal jméno Bernard. Vyšší gymnázium studoval František Bernard Vaněk v Českých Budějovicích. Následovalo studium v kněžském semináři a po svém vysvěcení přijal F. B. Vaněk místo kaplana v Brložci (dříve Pürles) nedaleko Karlových Varů. Za svého působení na zmíněném místě sepsal svou první sbírku náboženské poezie s názvem *Sacerdotium*. Rukopis *Sacerdotia* zaslal svému příteli Sigismundu Bouškovi. Ten mu s nadšením odepsal, že sbírku zařadí do pátého svazku *Básnických obzorů katolických*, který vydá časopis *Nový život*.

Z Brložce se pak František Vaněk odebral sloužit jako kaplan v Sudoměřicích u Bechyně a zanedlouho se stal kaplanem v Pelhřimově. V letech 1902 – 1906 vykonával F. B. Vaněk funkci expozity na vrchu Křemešník, kde působil jako duchovní správce poutního kostela Nejsvětější Trojice. Z jeho pobytu na Křemešníku vznikla dvě literární díla. Jedním z nich jsou Vaňkovy rukopisné zápisy v *Památní knize poutního místa Křemešníku* a druhým je román *Na krásné samotě*, vydaný v roce 1938. Román v podstatě navázal na obrozeneckou a vlasteneckou tradici, podtrhl v něm lásku k regionu, v němž působil. Čtenáři jsou seznámeni s lidovými zvyky a tradicemi. Z knihy je velmi znatelný Vaňkův obdiv a láska k přírodě a venkovskému lidu.

V roce 1902 založil František Bernard Vaněk homiletický časopis *Kazatelna*, který redigoval po celou dobu, kdy časopis vycházel – 40 let. Do *Kazatelny* přispívali mezi jinými i Karel Dostál Lutínov, Xaver Dvořák a Sigismund Bouška. Vaňkovy příspěvky se, kromě zmíněné *Kazatelny*, objevovaly také v periodikách *Nový život*, *Lidové noviny*, *Selské listy*, *Vlast*, a dalších. Vrcholem jeho homiletické činnosti je práce *Studnice Boží Moudrosti* (vydaná roku 1939). Jedná se o glosář výroků z Bible.

Události na Pelhřimovsku v letech 1914 – 1918 zapisoval František Bernard Vaněk do farní knihy. Zápisky pak daly vzniknout publikaci s názvem *Pelhřimov za světové války* (vydané v roce 1938), která se ocitá na pomezí mezi literaturou faktu

a beletrií. Dílo podává autentické svědectví o situaci v Pelhřimově a okolí za 1. světové války.

František Bernard Vaněk byl velkým vlastencem. Nebál se otevřeně projevit své názory na válku, kterou odsuzoval. Kvůli svým protiválečným postojům byl po dobu světových válek sledován policií. V roce 1942 byl F. B. Vaněk deportován do koncentračního Tábora Dachau, kde 1. dubna 1943 zemřel.

Tři roky po Vaňkově smrti, tedy roku 1946, vydal jeho synovec, Dr. Jan Menšík, poslední dílo Františka Bernarda Vaňka – vzpomínkovou knihu *Vlašťovky se vracejí*. Kniha obsahuje vzpomínky na události, osobnosti, se kterými se František Bernard Vaněk setkal, na jeho mládí a působení v Pelhřimově.

Vaněk byl tedy literárně všestranně založen. Věnoval se básnictví, beletrii, dokumentární tvorbě i přispíváním do časopisů a samotným redigováním. Kromě literární činnosti jeho význam tkví především v pozvednutí úrovně kulturního života na Pelhřimovsku a v organizaci stavebních úprav památek.

Jako první František Bernard Vaněk poukázal na výjimečný talent sochaře Františka Bílka v článku *Sochař mystik*, jenž vyšel v časopise *Nový život* roku 1896.¹¹

¹¹ Kristýna Gyursovicsová, *František Bernard Vaněk* (bakalářská práce), České Budějovice 2010, s. 8 – 16. (bakalářská práce byla obhájena na Ústavu bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, dne 6. 9. 2010).

1.2 Život a dílo Jindřicha Šimona Baara

Jindřich Šimon Baar se narodil 7. února 1869 v Klenčí pod Čerchovem. Základní školu navštěvoval v Klenčí a v letech 1880 – 1888 studoval na gymnáziu v Domažlicích. Toužil po studiu filozofie, ale vzhledem k nepříznivé finanční situaci rodiny vstoupil roku 1888 na pražskou bohosloveckou fakultu. Při svých bohosloveckých studiích J. Š. Baar přispíval do studentských časopisů. V roce 1892 byl vysvěcen na kněze a poté působil jako kaplan na různých místech v Čechách (například v Přimdě, Ořechu u Prahy, a jinde). Působil také jako farář v Kloboukách u Slaného, ale později se vrátil do Ořechu. V 90. letech 19. století se připojil k hnutí Katolické moderny a své příspěvky otiskoval v časopise *Nový život*. Později své vazby ke Katolické moderně zpretrhal. Na počátku 20. století se účastnil činnosti Zemské jednoty duchovenstva, která byla ale kvůli svým snahám reformovat církevní řády rozpuštěna. Po vzniku samostatného státu se Jindřich Šimon Baar stal předsedou Jednoty duchovenstva českého a snažil se v reformách pokračovat. V roce 1919 odešel do předčasné penze a závěr života strávil v rodném Klenčí na Chodsku, kde 24. října 1925 zemřel.

J. Š. Baar psal za svých studií verše a poezii se věnoval celý život. Hlavní oblastí jeho tvorby se ale stala próza. První okruh povídek a románů se zabýval osudy reformních kněží a údělu farských hospodyň. Do této kategorie lze zařadit prvotinu *Cestou křížovou* (vydanou roku 1900). V románu *Farská panička* (1906) a v souboru próz *Farské historky* (1908) se Baar zabýval nejistým postavením farských hospodyň. Z prostředí kněžského semináře je i román *Holoubek* (1921).

Povídka *Pro kravičku*, vydaná v roce 1905, představuje další Baarův námětový okruh. Tím je míněn život venkovských lidí na Chodsku. V románu *Jan Cimbura* (1908) vytvořil Baar v titulní postavě idealizovaný typ jihočeského sedláka. Jan Cimbura prezentuje postoje vyvěrající ze zkušenosti a tradic venkovského života. Další prózy z chodského prostředí jsou román *Skřivánek* a povídka *Hanče* (1917). Románová trilogie *Paní Komisarka* (1923), *Osmáčtyřicátníci* (1924) a *Lůsy* (1925) zobrazují každodenní život na Chodsku před rokem 1848. Líčí boj sedláků za stará práva a majetek. V díle je také přítomno vlastenecké úsilí inteligence působící na Chodsku (reprezentuje ji zejména „paní komisarka“ – spisovatelka Božena Němcová). Velkou pozornost Baar věnuje líčení lidových zvyků a slavností.

Pozdní kniha povídek o stromech a ptácích Baarova rodného kraje je naplněna citovým zaujetím pro přírodu. Nese název *Na srdci přírody* a byla vydána roku 1925.

Neopomenutelná je i národopisná činnost Jindřicha Šimona Baara. Zájem o minulost Chodska se promítl do souborů pohádek *Naše pohádky* (1921) a *Chodské povídky a pohádky* (1922).¹²

¹² Věra Menclová, Václav Vaněk a kolektiv, *Slovník českých spisovatelů*, Praha 2005.

2 Vaňkovy zápisy v *Památní knize poutního místa Křemešniku*

Jedním z nejvýznamnějších období, které ovlivnilo Vaňkovu tvorbu, představuje jeho působení na Křemešniku. Na vrchu Křemešník (od Pelhřimova vzdálen cca 9 km) se nacházela fara a místní škola. Z Vaňkova pobytu na zmíněném místě se dochovala kronika v písemnostech farního úřadu Křemešník uložených dnes ve Státním okresním archivu v Pelhřimově. Vedení kroniky započalo již Vaňkovými předchůdci roku 1878, jak lze vytušit z názvu knihy – *Památní kniha poutního místa Křemešniku 1878*¹³. Kniha má charakter kroniky, do níž faráři momentálně působící na zmíněném místě zapisovali faktické údaje, které považovali za důležité a naplňovali tak nařízení biskupství o vedení církevních kronik. Vaňkovým rukopisem je v *Památní knize* popsáno třicet stran (str. 21 – 51). Jednotlivé listy obsahují i pohledy, nalepené dopisy a dobové dokumenty, náčrty a obrázky, které dotvářejí celý charakter Vaňkova úseku v knize.¹⁴

*

Křemešnické prostředí ovlivnilo Františka Bernarda Vaňka natolik, že ze zážitků napsal knihu, která je knihou autobiografickou. Jedná se o román *Na krásné samotě*. Spisovatel a literární kritik Karel Sezima ve svém *Klasobraní ze sklizně letošní i minulých* poznamenal, že toto Vaňkovo dílo „je jedním z nejlepších, co nám dala regionální literatura za poslední desetiletí.“¹⁵ Martin C. Putna v *České katolické literatuře 1848 – 1918* připomíná značný čtenářský ohlas, který román vzbudil a to zaslouženě¹⁶.

V hlavní postavě románu – kaplana Vlčka – je třeba vidět F. B. Vaňka. Ostatní postavy románu jsou naprosto autentické, s jejich reálnými jmény, věkem i vlastnostmi. Svůj příjezd na Křemešník zachytil F. B. Vaněk v knize následovně: „Kočárek zabočil od křížku cestou na Křemešník. Jízlivě se tu pocestným směla příkrá, vymletá cesta, plná kamení, cože tu na ní chtějí s tou kobyolkou. Povozník Havel však nepozbýval naděje. Slezl z kozlíku, velebný pán za ním, ale stařenku přinutili, aby zůstala. Kobyłka se škrabala nahoru, chvílemi zas odpočívala. Najednou se z objetí lesa vymanilo prostranství, zatažené hustými mlhami, ale

¹³ Dále označuji jako *Památní kniha*.

¹⁴ Foto Památní knihy poutního místa Křemešniku - viz příloha č. 1.

¹⁵ Karel Sezima, *Klasobraní ze sklizně letošní i minulých*, Naše řeč, roč. 27, 1942, č. 7.

¹⁶ Martin C. Putna, *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918*, Praha 998, s. 559.

v jejich kotoučích začala přece babička rozeznávat obrysy nového domova.¹⁷ Kaplan Vlček, který je tedy jednou z hlavních postav románu, působí na Křemešniku jako expozita čtyři roky. Stará se o faru, učí v místní škole náboženství, dbá na duchovní život křemešnických a okolních obyvatel, organizuje tradiční mše k příležitosti svátků vánočních, velikonočních a dalších, v neposlední řadě pak využívá svých kontaktů s osobnostmi české literatury a umění – sochařem Františkem Bílkem a jeho bratrem Antonínem a básníkem Otokarem Březinou k proslavení Křemešniku. Kapitola *Jako za Rudolfa II.* je věnována právě návštěvě těchto umělců, kteří si, kromě dalších, přijeli Křemešník a jeho okolí prohlédnout.

*

Na základě výše uvedených Vaňkových prací (románu *Na krásné samotě* a *Památní knihy poutního místa Křemešniku*) jsem se pokusila reflektovat literární dílo beletristické povahy, odrážejícího události na Křemešnicku s prací vzniklou z úřední činnosti katolického kněze. Níže jsou rozebrány jednotlivé části *Památní knihy*, jež F. B. Vaněk považoval za natolik podstatné, aby byly zaznamenány v tak vážené knize, jakou je kronika. Všimla jsem si i prostředků, které nejsou charakteristické pro zápis faktických údajů do kroniky, jsou však příznačné pro Vaňkovu tvorbu.

¹⁷ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 11.

2.1 Léta 1902 – 1906 – Vaňkovo působení na Křemešníku

Expozita na Křemešníku Matěj Staněk byl obecním zastupitelstvem v Pelhřimově přeřazen z křemešnické expozitury¹⁸ na faru ve Vyskytné. Tamější místo duchovního bylo uvolněno, neboť farář Vávra odešel do penze. František Bernard Vaněk, který byl v tu dobu kaplanem v Pelhřimově, zažádal 15. října 1902 u města i u konzistoře o „toto vysoké místo“¹⁹, čímž myslel právě místo expozity na Křemešníku, které výše zmíněný farář Matěj Staněk opustil. Toto místo bylo Vaňkovi následně uděleno. F. B. Vaněk se tedy ve svých třiceti letech odstěhoval na křemešnickou faru. Jak zaznamenal v *Památní knize*: „Všechny 3 lidské věky byly na faře spravedlivě zastoupeny.“²⁰ František Bernard Vaněk s sebou totiž vzal svou 71letou matku Rosalii Vaňkovou a 14letou neteř Klementinu Menšíkovou ze Hrob. V *Památní knize* uvádí i přesné datum odchodu z města na „samotu“, jímž byl 8. listopad 1902.

Hned v úvodu Vaněk píše o Křemešníku jako o místě, kde se mu „velice líbilo, dílem pro příčiny níže uvedené a dále i dílem pro dostatek času a klidu, zvláště v zimě, kdy jsem se mohl oddati nerušeně redakci *Kazatelny*²¹ a ji zdokonalovati víc, než mi to bylo pak možno v Pelhřimově.“²² Jak bude níže popsáno, Vaněk se na Křemešníku intenzivně věnoval nejen časopisu *Kazatelna*, ale i dalším, hmotným a pro budoucnost trvanlivějším záležitostem.

2.2 Duchovní život na Křemešníku

Vzhledem ke skutečnosti, že Křemešník byl významným poutním místem, uskutečňovaly se na tento vrch pravidelná procesí. F. B. Vaněk v *Památní knize* ale poukazuje na stále se snižující zájem poutníků. V padesátých letech 19. stol. „byl vyhledáván poutníky skoro z celých Čech“²³, podobně tomu bylo i před 25 lety, jak argumentoval ve svých zápisech v *Památní knize*. Pokles zájmu dokládalo i srovnání

¹⁸ Expozitura na Křemešníku – Poutní kostel Nejsvětější Trojice na Křemešníku byl kostelem filiálním od děkanství v Pelhřimově. U něj pak sídlil jeden ze tří pelhřimovských kaplanů jako expozita.

¹⁹ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA Brno) – Státní okresní archiv Pelhřimov (dále SOKA Pelhřimov), Farní úřad Křemešník (dále FÚ Křemešník), kniha č. 2, s. 21.

²⁰ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 21.

²¹ *Kazatelna* byl homiletický časopis založený r. 1902 Františkem Bernardem Vaňkem, do něhož přispívali i např. Karel Dostál Lutínov, Xaver Dvořák, Sigismund Bouška, aj.

²² MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 21.

²³ TAMTÉŽ, s. 21 – 22.

počtu procesí z r. 1896. Dle zápisu faráře Dvořáka (ze strany č. 12) bylo ještě před 6 lety napočteno 122 procesí.

Vaněk spatřuje příčinu tohoto poklesu v rostoucí nevěře a „vlažnosti náboženské“²⁴, kromě toho také v národnostních sporech. Zmiňuje i jakousi pomluvu, že: „v Rychnově házeno po německém procesí kamením.“²⁵ I přesto ale poutníci na Křemešník docházeli, nejvíce Němci z Jihlavy. Procesí přicházelo z Jihlavy v čele s knězem, celkem čítala skupina asi 300 osob. Německý průvod docházel pravidelně, každou neděli v několika kočárech nebo omnibusu²⁶, někdy dokonce i 1–2 krát týdně ve všední dny. Poutníky patrně nejvíce lákala nová křížová cesta, o níž pojednává následující kapitola.

2.3 Realizace křížové cesty

František Bernard Vaněk měl pocit, že na Křemešníku chybí křížová cesta, která by sloužila procesím k „tklivému“ vykonání pobožnosti, zvláště pak o poutích. Hlavní důvod ale patrně spočíval v upoutání účastníků procesí něčím novým, nevšedním a zajímavým, „neboť mimo kostel a dole studánky nic je tam duchovního nevábilo.“²⁷ F. B. Vaněk chtěl vybudovat křížovou cestu v malém provedení a „v boží přírodě“²⁸. Poté, co městská rada stavbu kapliček povolila²⁹, mohlo se začít jednat o jejich samotném provedení.

Sérii kapliček navrhl František Bílek, jehož F. B. Vaněk považoval za nejslavnějšího současného českého sochaře. Bílkův návrh představovaly kapličky, „z nichž každá by byla podobná jiné květině (např. rozříznuté makovici apod).“³⁰ Vaněk v *Památní knize* zmiňuje, že z hlíny vypálené modely má dosud v Pelhřimově. Dle Bílkova projektu vystavěli 30. května 1903 zkušební kapličku, ta však „brzy spadla, nejprve že byla dobře umělecky, ale chybně stavitelsky projektována.“³¹ Kromě toho kapličky nevyhovovaly svým prostorem uvnitř a zaměřený obraz umístěný v kapli byl špatně viditelný. Vaněk uvádí v *Památní knize* část dopisu,

²⁴ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 22.

²⁵ TAMTÉŽ.

²⁶ omnibus = nekolejové potahové vozidlo tažené koňmi a určené pro veřejnou hromadnou dopravu po stanovené trase podle jízdního řádu. Předchůdce linkového autobusu.

²⁷ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 23.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 24.

²⁹ Usnesení o povolení výstavby křížové cesty - viz příloha č. 2.

³⁰ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 25.

³¹ TAMTÉŽ.

v němž František Bílek vyjadřuje svou lítost nad nerealizací jeho plánu: „Kapličky mé se tedy neuskuteční. Mám chuť Tebe těšiti, že se snaha Tvá s mými návrhy nepovedla. Mne těšiti je zbytečno. Plány mé týkaly se vždy cti a slávy Boží zde na zemi, ve srdcích a duších bratří, ale mnoho-li se jich uskutečnilo?“³² Bílkův dopis vyznívá velmi skepticky, jako by se mu žádné dílo nikdy nepodařilo. Svou situaci přirovnává k svatým a jejich případným neúspěchům: „Byli tu i světci a plány jejich životní zmařeny byly v zárodcích.“³³ Pesimismus a patrně i jistá životní skepse byly typickými rysy Bílkova charakteru. Jak F. B. Vaněk ve své vzpomínkové knize *Vlaštovky se vracejí* uvádí, Bílek měl apokalyptické vidiny, sny a plány. Často se modlil a meditoval. Bílkova nedůvěra v sebe, ve své schopnosti byla pravděpodobně zapříčiněna nedostatečným uznáním, kterého se mu mělo – dle Vaňkových slov – náležitě dostat. „Bílek měl už za sebou velká díla, ale nikdo ho v Čechách neznal. Věděly o něm dobře vrcholy českého Olympu; ale jedni se ho báli, druzí ohrnovali nos nad jeho náboženským credem.“³⁴ F. B. Vaněk proto přispěl do časopisu *Nový život* článkem s názvem *Sochař mystik*, v němž vyzdvihl sochařův talent a jedinečnost jeho děl. V článku Františka Bílka nazývá „mystickým symbolikem, Březinou v umění výtvarném.“³⁵ Článek o Františku Bílkovi mnohé umělce a kritiky nepřesvědčil, „ale zato jméno Bílkovo se začalo už ozývati mnohem hlasitěji.“³⁶

Další Bílkův návrh pro křížovou cestu měl podobu řady uměleckých sousoší v nadživotní velikosti, k nimž by přicházeli poutníci na Křemešníku, kteří se „umějí dívat umělecky a dýchat kouzlo samoty.“ Takovýto projekt ale nemohl být vyřešen v rámci několika let a bez nutnosti opatřit velké náklady.

Na výsledné podobě křížové cesty se podílel kromě jiných umělců i Viktor Foerster, malíř a mozaikář, syn skladatele Josefa Foerstera a mladší bratr hudebního skladatele Josefa Bohuslava Foerstera. Viktor Foerster „obkresloval po cestách nejlepší kapličky, jež uviděl“³⁷, ale téměř ani jedna nevyhovovala účelům pro prostředí Křemešníku. Zde bylo upřednostňováno, aby kapličky měly takovou podobu, že do nich zasazený obraz bude viditelný celému procesí. Kaplan, básník a malíř žijící v Netvořicích Antonín Thein nabídl také svou vizi kapličky – jednoduchou, účelnou, která by se třikrát opakovala, a doplněnou XIV. zastavením

³² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 25.

³³ TAMTÉŽ.

³⁴ František Bernard Vaněk, *Vlaštovky se vracejí*, Praha 1946, s. 146.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 153.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 146.

³⁷ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 25.

(hrobem ve skále). Tento nástin byl nakonec schválen. Kapličky se stavěly tři roky, „dle toho, jak se milodary scházely“³⁸. Práci provedli dle Vaňka oblíbení a dovední zedníci příjmením Chlebečkové z blízkého městečka Nový Rychnov.

I přesto, že hlavní organizátor stavby křížové cesty na Křemešniku dal přednost návrhu kapliček Antonína Theina před Foersterovým, Foerster přeci přispěl neméně významnou prací. Vymodeloval, vypálil a následně dál koloroval 13 obrazů „pro lid populárních“, jež byly použity na kapličky. O materiálu se dlouho uvažovalo, až zvítězila praktičnost a účelnost. Diskutovalo se např. o obrazech na plátně, plechu či namalovaných na maltě „alá fresco“³⁹, tato provedení však „v mlhách Křemešnických by brzy vzaly za své“⁴⁰.

Poslední, XIV. zastavení křížové cesty představoval Ježíš Kristus v hrobě. Dle náčrtku Františka Bílka⁴¹ modeloval Krista jeho mladší bratr Antonín Bílek. Dílo bylo zhotoveno v pražské umělecké průmyslové škole za dozoru profesora Stanislava Suchardy. Jak píše v *Památní knize* František Bernard Vaněk – Antonín Bílek „podal práci, která pozdvihla celou cenu naší Křížové cesty“⁴². Na sochu Krista byl použit cement kvůli odolnosti, „aby vzdoroval rozkladným účinkům nevlídné přírody.“⁴³ Socha Krista byla uložena do hrobu ve skále. Na hrobu se pracovalo týden, byl použit i střelný prach, „avšak opatrně, aby se strop nerozdrtil“⁴⁴.

Co se týče přepravy jednotlivých částí křížové cesty, obrazy pro jednotlivé kapličky dopravil povoz do Pelhřimova. O přemístění z Pelhřimova na Křemešník se postaral – „grátis“⁴⁵ – pan H. Müller, kolář z Pelhřimova. Tělo Kristovo musel kvůli jeho velké váze dopravit zvláštní speditér.

K dokončení křížové cesty zbývalo zhotovení dřevěných křížů („podstatnou to část křížové cesty“⁴⁶) k jednotlivým zastavením. Podobu křížů navrhl František Bílek a jejich reálné provedení téměř absolutně odpovídá nákresu.⁴⁷ V *Památní knize* Vaněk již neuvádí, kdo jednotlivé kříže vyhotovil.

³⁸ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 26.

³⁹ TAMTÉŽ.

⁴⁰ TAMTÉŽ.

⁴¹ Boží hrob ve skále – náčrtek Františka Bílka + reálné zhotovení Antonínem Bílkem – viz příloha č. 3.

⁴² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 26.

⁴³ TAMTÉŽ.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 27.

⁴⁵ TAMTÉŽ.

⁴⁶ TAMTÉŽ.

⁴⁷ Nákres Františka Bílka + reálná podoba kříže - viz příloha č. 4.

Slavnostní posvěcení dokončené křížové cesty proběhlo 15. července 1906. Po povolení biskupské konzistoře ji posvětil františkánský kněz Kajetán Fischer z votického kláštera. F. B. Vaněk o celé akci píše jako o velmi dojemné. Konala se mše, při níž účinkovali zpěváci z pelhřimovského choru za vedení ředitele choru Emila Vedrala. Zpívali i při samotném svěcení cesty. Vaněk do *Památní knihy* připojil dopis od Viktora Foerster, v němž Foerster omlouvá svou nepřítomnost na slavnostním svěcení křížové cesty. Viktor Foerster píše, že k návštěvě nemá času ani nálady, neboť „mnoho starosti máme s tatíčkem, protože si vzali jemu jiného doktora a ten řekl, že tatíček přechodil zápal pohrudnice, člověk 73let starý a že má veliký exudát, který je velice nebezpečný, protože nemůže dýchat a spát a ani mnoho jíst.“⁴⁸

Na samý závěr kapitoly o křížové cestě uvádí F. B. Vaněk souhrn celkových nákladů: „Křížová cesta celá stála celkem asi 2400 korun, z nich obdrželi: Foerster 700 korun, Antonín Bílek za sochu v hrobě 430 korun, tedy oba vzali z lásky k věci peníz nepatrný.“⁴⁹ Do dalších výloh se počítaly dřevěné kříže k zastavením, jejich cena činila 100 korun. Zedníkům, kameníkům a dalším dělníkům připadlo 400 korun. Mezi další náklady se počítaly povozy s cihlami (i přesto, že některé byly zdarma), vápno, písek a další menší výlohy. Výstavba křížové cesty by patrně nemohla být uskutečněna bez „dobrodinců“, kteří peněžně stavbu výrazně podpořili. Největším obnosem přispěla tabáková továrna v Jihlavě, jež „si vymínila uznat poslední zastavení (hrob) za svůj dar.“⁵⁰ Žádala o to ústně i písemně. Vaněk souhlasil, ale nápis, který továrna u hrobu požadovala, nebyl umístěn, především kvůli národnostním polemikám. Jihlavská továrna přispěla 360 K, kromě toho i poutníci „do pokladniček své dárky vkládali“⁵¹. Hrob ve skále, jenž tvořil nejnákladnější a zároveň nejkrásnější zastavení celé cesty, tak tímto způsobem bylo zapláceno.

Jan Pauly, smíchovský kaplan a rodák z Pelhřimova, patřil k dalším přispěvatelům. Vyžádal si zaplacení 120 korun a tím IV. zastavení křížové cesty k uctění své matky. Obec Proseč svou sbírkou uhradila první kapličku. Dále F. B. Vaněk jmenovitě uvádí například paní M. Novou z Plzně a doktora Antonína Linharta z Pelhřimova. Oba přispěli částkou 100 korun. Dále paní Josefína Petřilová (VI. kaplička; není však uvedeno, zda zmíněná zaplatila celé zastavení, či pouze

⁴⁸ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 28.

⁴⁹ TAMTÉŽ.

⁵⁰ TAMTÉŽ.

⁵¹ TAMTÉŽ, s. 29.

přispěla). Menšími milodary přispěli lidé chodící na mši. Vkládali je přímo do pokladniček, či je přinášeli F. B. Vaňkovi na faru. „Takže možno tvrditi: není jediné obce daleko široko, odkud by někdo nepřispěl na tuto křížovou cestu.“⁵²

Křížová cesta, ač s menšími restaurátorskými úpravami, se dochovala do dnešní doby. Začíná v místě tzv. Zlaté (Zázračné) studánky, jejíž voda vyvěrá zpravidla od Vánoc do května. Jsou jí přisuzovány léčivé účinky a je slabě radioaktivní. Nad studánkou se nachází kaple Nejsvětější Trojice.⁵³ Cesta stoupá na vrchol Křemešníku a je zakončena již zmíněnou jeskyní, která představuje Boží hrob ve skále.

Nezpochybnitelným faktem je, že Křemešník díky nové křížové cestě zaznamenal mnohem větší množství poutníků, než v několika předchozích letech. F. B. Vaněk jako hlavní organizátor realizace cesty byl tímto úspěchem nesmírně poctěn. Své pocity vyjádřil spíše lyricky, než věcně, v *Památní knize* slovy: „Vnímáme nezapomenutelný dojem, stojíme-li nahoře u balvanu⁵⁴, když dole se vine v hloubce procesí od zastavení k zastavení a jeho zpěv a jeho modlitbu v tisícerých ozvěnách opakuje les, a kdy jeden strom šeptá a po lidech opakuje a druhému stromu sděluje a předává tu prosbu: Smiluj se nad námi, Pane! Smiluj se nad námi!“⁵⁵

2.4 Renovace hlavního oltáře

Hlavní oltář (pravděpodobně je zde myšlen oltář v kostele Nejsvětější Trojice na Křemešníku) vyhlížel dle Františka Bernarda Vaňka nevkusnými a křiklavými barvami. Nelíbilo se mu zejména „velké srdce, krvavě červeně zbarvené, krvavé dolíčky na tvářích andělů, barvy a zlato místy opadané apod.“⁵⁶ Z Vaňkova popisu oltáře je zřejmá nutnost jeho rekonstrukce a opravy. Vaněk vzal v potaz doporučení Františka Bílka a předal tuto práci akademickému malíři Antonínu Bubeníčkoví z Prahy, „jemuž sladění barev i mramorování oltáře podařilo se snad lépe, než by se obyčejnému malíři nebo pozlacovači podařilo.“⁵⁷ František Bílek ve svém dopise⁵⁸ z 20. března 1903, jenž se nachází také v *Památní knize*, neskrývá upřímné potěšení,

⁵² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 29.

⁵³ Kaple Nejsvětější Trojice se studánkou – viz příloha č. 5.

⁵⁴ Balvanem myslí František Bernard Vaněk skalnatý výběžek na samém vrcholu Křemešníku s umístěným křížem na vrchu – viz příloha č. 6.

⁵⁵ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 29.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 30.

⁵⁷ TAMTÉŽ.

⁵⁸ Dopis Františka Bílka, ve kterém doporučuje malíře Bubeníčka – viz příloha č. 7.

že si Vaněk malíře Bubeníčka zvolil. Podotýká, že malíř je ženatý, má dvě děti a zaslouhuje si plně jeho doporučení. Upozorňuje Vaňka, že Bubeníčka nesmí přijímat jako Bílkova přítele, ale jako „každého jiného, s nímž chceš smlouvou se na všechny strany ohraditi, abys sám škody neutrpěl.“⁵⁹

Malíř Bubeníček na oltář samozřejmě nepoužil pravého zlata, neboť pozlacení by vyžadovalo na tehdejší dobu příliš vysoké náklady. Aplikoval však pravé stříbro, i „důkladných barev, zvláště běloby.“⁶⁰ František Bernard Vaněk neváhá oslovovat v *Památní knize* budoucí expozity, jimž zbude „záslužný úkol“, a to právě pozlacení oltáře pravým zlatem.

Oprava oltáře trvala přes měsíc (konkrétně červen a červenec 1903). Celkem náklady na opravu činily 300 korun. Vaněk se v knize netají s potěšením, jež prožíval po konečné restauraci oltáře: „Měli jsme z oltáře radost, když se mile usmál na kostel a jeho návštěvníky a mohli jsme se více věnovat sbírce na kapličky křížové cesty.“⁶¹

2.5 Zahrádka jako místo k rozjímání

Duchovní František B. Vaněk se za svého poměrně krátkého pobytu na Křemešnicku zasloužil o několik výrazných úprav, rekonstrukcí a staveb, jak ukázaly podkapitoly o křížové cestě a hlavním oltáři. Plánoval opravy křemešnických objektů sloužících poutníkům a ostatní veřejnosti. Další inovace se týkala zušlechtnění Vaňkova vlastního pozemku, a to konkrétně vytvoření zahrady náležející k faře. V *Památní knize* píše, že „na každé venkovské faře mají zahradu a nebo zahrádku, kde by mohl kněz užití neocenitelných darů božích, vzduchu a světla, kde by po duševním namáhání zrestauroval své nervy a kde by nejpotřebnější zeleninu pro domácnost si zajistil.“⁶² U křemešnické fary se nacházela „několik kroků dlouhá a široká a většinou ve stínu položená“ zahrádka.⁶³ Ta však byla, jak Vaněk uvádí, naprosto nevhodně situována, že nikoho „nemohla k sobě vábiti.“⁶⁴

Zažádal tedy městskou radu o prodloužení pozemku dosavadní zahrádky. Městská rada této žádosti 4. dubna 1903 vyhověla a svolila, aby lesmistr Peikert dle

⁵⁹ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 30.

⁶⁰ TAMTÉŽ.

⁶¹ TAMTÉŽ.

⁶² TAMTÉŽ, s. 31.

⁶³ TAMTÉŽ.

⁶⁴ TAMTÉŽ.

Vaňkova přání vyměřil novou část pro zahradu. Lesmistr Vaňka zrazoval od nového plánu, nevěřil, že na půdě plné balvanů a kusů skály mohou někdy v budoucnu růst rostliny. Navíc půda na místě plánované zahrady byla špatná a se sklonem terénu k severu. F. B. Vaněk ale naléhal a lesmistr mu nakonec vyhověl.

Vaněk v *Památní knize* hovoří o vytváření zahrady jako o velmi úmorné práci. Činnost dělníků, kteří pomocí krompáčů půdu zpracovávali, přirovnává Vaněk k dobývání Drinopolské pevnosti⁶⁵ Bulhary. Vykopané balvany se svalovaly dolů do lesa a ty, které se vyvalit nepodařilo, trhaly se střelným prachem (stejně tak i překážející skály). Před každou novou ranou byl avizován celý Křemešník a nikdo nesměl vycházet z domu. Vaněk i přesto zmiňuje historku, kdy přímo jeho matka „vyšla jednou neopatrně na dřívější zahrádku, mezi tím vyšla rána, a vrhla kámen 4 kg těžký před její sehnutou hlavu, kterýžto si přivezla po 4 letech ještě do Pelhřimova na památku.“⁶⁶

Zemní práce trvaly tři týdny a vyhrazený prostor byl tímto připraven, až na „ohromnou kompaktní skálu“.⁶⁷ Tuto skálu se nepodařilo odstranit a musela být zamaskována zdánlivou „bazénou“. Po odklizení všech velkých kamenů se půda znovu překopala, byly vyházeny menší kameny a pan Chlebeček podezdil dole zahrádku z dobytých kamenů. Zbývalo srovnat příkrý svah ve dvě terasovitá pole, zahrádku oplotit (materiál na oplocení darovala městská rada), opatřit střechy dřevěnými žlaby na chytání vody a vycementovat „bazénu“ a „měli jsme zahrádku, ovšem s hlinitou půdou, a té bylo ještě málo, nejen pro zeleninu, ale zvláště pro stromky.“⁶⁸ Dle Vaňka tato starost však byla už starostí nejmenší.

V hotové zahradě byl ještě vystavěn altánek (Vaněk ho popisuje jako deštník s dvojitou střechou) dle plánu akademického malíře Letňanského a učitele Vlasáka. Oba byli pelhřimovští rodáci. Altán zhotovil samouk Prokeš z Nitovic u Kardašovy Řečice. Kompletní zahrada si vyžádala náklad asi 600 korun, z toho altán 100 korun. František B. Vaněk uvádí na pravou míru zdroj svých příjmů, aby ve čtenářích

⁶⁵ Drionopol – dříve Adrianopolis, dnes Edirne, česky Drinopol. Město ležící v evropské části současného Turecka. V minulosti bylo okolí města díky své strategické poloze místem řady významných bitev. V roce 813 bylo město dobyto Bulhary a chán Krum přesídlil jeho obyvatele na sever za Dunaj. Za dob latinského císařství, roku 1205, zde bulharský car porazil křižáky a o několik let později ho obsadil Theodoros Komnenos Dukas, kterého však Bulhaři o tři roky později porazili. Díky své významné poloze bylo častým terčem útoků a často se zde měnili vládcové. Město střídavě patřilo Řekům, Bulharům, Turkům nebo dokonce Rusům.

⁶⁶ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 32.

⁶⁷ TAMTÉŽ.

⁶⁸ TAMTÉŽ.

Památní knihy nebudil dojem, že peníze získané z návštěv poutníků využívá k vlastním účelům: „Aby nikdo nesoudil, že expozita tehdejší anebo příští má v poutnicích zlatodol, dodávám, že jsem tuto částku mohl snadno věnovati, neboť jsem měl mimořádné příjmy (z redakce *Kazatelny*).“⁶⁹ Vydělané peníze z redigování svého časopisu považuje Vaněk za zasloužené, neboť „taková napínavá, vysilující duševní práce vodí za sebou jako neodbytný stín svůj, jako svou sestru – churavost.“⁷⁰ Dále F. B. Vaněk píše, že nikdy nelitoval nákladu vynaloženého k vybudování zahrady s altánkem i přesto, že ji využíval pouhé tři roky. Na zahradě studoval, četl, za teplejších dnů se pod altánem obědvalo i večerelo. „Zvláště hosté nemohli se odtrhnouti od čarokrásného obrazu, který se vynořil, když se plotová vrata (schválně tak dělaná) pod altánem na obě strany otevřela.“⁷¹ Bohužel altán se do dnešní doby nedochoval, jeho podobu dokládá fotografie přiložená v *Památní knize*.⁷² „Malebné panorama, jakoby v rámu zasazené“, které „uchvacovalo vnímavé besedníky“⁷³ si tak dnešní návštěvníci Křemešnicku mohou pouze představovat.

2.6 Časopis *Kazatelna*

Před příchodem na Křemešník F. B. Vaněk založil a redigoval *Homiletickou knihovnu* schválenou Ordinariem v Praze. Výtisky ale nepřinášely kázání pro každou neděli a svátek v roce. Vaněk byl v písemném spojení s doktorem Methodem Zavoralem⁷⁴ a spolu s ním jednal o „reformě české homiletiky.“⁷⁵ Na Křemešniku měl pak F. B. Vaněk volný čas a klid, který se rozhodl využít, kromě jiných aktivit, i pro plánovaný nový časopis. Zažádal tedy o povolení k vydávání časopisu s názvem *Kazatelna*. První číslo Vaněk redigoval ještě v Pelhřimově, ostatní až do V. ročníku už na Křemešniku. Součástí časopisu byly i jeho samostatné svazky, tzv. *Přílohy Kazatelny*. První rok měla *Kazatelna* kolem 1700 předplatitelů, „kterýžto počet se do

⁶⁹ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 32–33.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 33.

⁷¹ TAMTÉŽ.

⁷² Dobová fotografie altánu – viz příloha č. 8.

⁷³ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 33.

⁷⁴ Dr. Method Zavoral (1862–1942) – český římsko-katolický kněz; představitel premonstrátského řádu, od roku 1906 opat Strahovského kláštera v Praze. Pečoval o Ústav slepých dětí na Hradčanech a o Útulu slepých dívek na Kampě. Významně se účastnil národního, kulturního i politického života. Knižně vydal *Duchovní řeči na všechny neděle a svátky roku církevního a Řeči nedělní, sváteční a příležitostné*, překládal italské, španělské, polské, francouzské a anglické kazatele a vydával *Knihovnu světových kazatelů*. Věnoval se též literární kritice a publicistice. (zdroj: <http://leccos.com/index.php/clanky/zavoralmethod-jan>, 26. března 2012)

⁷⁵ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 34.

V. ročníku zvýšil až na 2100 ex.⁷⁶ Této výše odběratelů časopisu již *Kazatelna* nikdy nedosáhla (časopis vycházel 40 let – od roku 1902 do roku 1942). Důvod následného poklesu Vaněk spatřuje v přestěhování se zpět do Pelhřimova, neboť ve městě se redigování nemohl tolik věnovat. Navíc „nebylo tolik kdy a tolik klidu a soustředěnosti jako na Křemešníku.“⁷⁷

2.7 Zřízení poštovny

„Poštovní spojení (na Křemešníku – pozn. autorky) až do r. 1902 bylo víc než ubohé.“⁷⁸ Z Nového Rychnova, který je vzdálen od Křemešníku cca 4 km, docházel posel v pondělí, středu a pátek. I přesto ale doručení pošty trvalo většinou až pět dní. Vaněk kvůli redigování časopisu *Kazatelna* nutně potřeboval rychlejší spojení. Podal tedy žádost poštovnímu úřadu sídlícímu v Pelhřimově, v níž se domáhal doručování zásilek ne přes Nový Rychnov, ale přes Pelhřimov.

K dalším problémům patřila i nespolehlivost listonošů, kteří měli předepsáno přicházet vždy do 11:35 hodin. Zpozdili se však často až o čtyři hodiny, či nepřišli vůbec. F. B. Vaněk podal stížnost, což „nebylo nic příjemného“⁷⁹ a problém se tímto nevyřešil. Zažádal tedy s panem řídícím křemešnické školy o to, „aby celý Křemešník byl vyloučen z obvodu Rychnovského a zařazen do Pelhřimovského, odkudž by posel z Proseče denně čerstvou poštu na Křemešník přinášel.“⁸⁰ Tato žádost byla poštovním ředitelstvím v Praze 28. ledna 1903 zamítnuta. Jediným možným řešením se zdálo tedy zřízení vlastní c. k. poštovny. Ta byla nakonec povolena a „za slávy, které byl Křemešník schopen, vyšel dne 1. března 1904 posel (kostelník) s poštovny Křemešnické, aby nám veselé i smutné noviny denně až na Křemešník přinášel.“⁸¹ Poslovi náležela roční odměna 200 korun. Vaněk ale v *Památní knize* dodává, že i tento typ spojení vykazoval obtíže: „Dostávali jsme noviny až druhého dne (Pelhřimovský posel vyšel časně ráno, než pražské noviny přišly), v neděli jsme vůbec pošty nedostávali, a posel Křemešnický často musel čekat na Pelhřimovského, balíčky jsme zřídka dostávali (když jich měl

⁷⁶ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 35.

⁷⁷ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 35.

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 37.

⁷⁹ TAMTÉŽ.

⁸⁰ TAMTÉŽ.

⁸¹ TAMTÉŽ.

Pelhřimovský posel víc, vzal jen bližší) apod.“⁸² K tomuto Vaňkovu výčtu nežádoucích záležitostí netřeba více dodávat. Byla tedy podána další žádost – posel měl chodit z Křemešniku do Pelhřimova dopoledne, z Pelhřimova pak zpět v půl jedné a na Křemešník v půl třetí. Vzhledem k poměrně velké vzdálenosti Pelhřimov–Křemešník (cca 10 km) lze považovat práci poštovního doručovatele za velice náročnou. Vaněk si tento fakt bezpochyby uvědomoval, proto jednal dále o zvýšení mzdy pro doručovatele a navíc se snažil zjednat jízdní spojení z Pelhřimova na Křemešník a zpět. Po Vaňkově odchodu ale značná část zásilek odpadla, stejně jako mnohé problémy s doručováním (např. balíků).

2.8 Kaple mrtvých – prezentace Bílkova díla

V této části *Památní knihy*, věnované kapli nacházející se na jižním konci ambitu, obhajuje F. B. Vaněk opravdové, originální umění, a to zejména tvorbě Františka Bílka.

Kaple na Křemešniku byla spustlá, uvnitř nehozená, neobílená, prázdná. Vaněk do ní přijal Bílkovy práce, načež byl nařknut neznámým pisatelem, že vybavení kaple Bílkovými pracemi bylo příliš finančně náročné. Vaněk dopis do *Památní knihy* přímo nepřiložil, pouze ho vlastními slovy reprodukoval. Dle pisatelových slov Vaněk lpí na mystickém obsahu a formě umění a Křemešník chce „obaliti do metafysických prací a záhad, každému aspoň na sedm zámků uzamčených.“⁸³ F. B. Vaněk na základě tohoto dopisu, který byl uveřejněn v *Jihlavských listech*, reagoval a v *Památní knize* chtěl „vysvětliti proto aspoň nejdůležitější.“⁸⁴

Kaple na Křemešniku byla rozsáhlá, architektonicky zajímavá, ale naprosto pustá, nevybavená (dříve se v ní dokonce štípalo dříví). František Bílek se u ní při své návštěvě Křemešniku zastavil a projevil ochotu kapli svými pracemi zdarma vyzdobit. František Bernard Vaněk píše, že toto vzácné Bílkovo přání nemohl odmítnout – „už proto, že Bílek je opravdu veliký umělec.“⁸⁵ Vaněk dodává, že sám je laik v umění, ale pisatel dopisu jistě taktéž. Proto zmiňuje další „nejpovolanější

⁸² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 39.

⁸³ TAMTÉŽ s. 40.

⁸⁴ TAMTÉŽ.

⁸⁵ TAMTÉŽ.

autority“⁸⁶, jež Bílka považovaly za jedinečného umělce: „Když „Mánes“ vystavoval ve Vídni, psal první kritik rakouský Muther⁸⁷ (nyní vydává Pelcl jeho dějiny umění v překladu) v N. F. P. rozsáhlou kritiku, v níž Bílka staví ze všech českých umělců na první místo a o něm nejdříve se také rozepisuje. A spolek moderních českých umělců „Mánes“, vyznamenal Bílka vydáním samostatného jeho čísla ve „Volných Směrech“, které cti se dostalo z českých umělců jen Mánesovi a Schwaigrovi.“⁸⁸

Profesor Sucharda (již zmíněn v kapitole o křížové cestě) před svými posluchači na vyšší umělecké průmyslové škole srovnával Františka Bílka s – dle Vaňka – nejslavnějším současným francouzským sochařem Rodinem (Vaněk má zřejmě na mysli Odilona Redona – francouzského sochaře a malíře, představitele symbolismu a dekadence). F. B. Vaněk se tedy dále hájí: „Mnohdy prosí kostelní schránky okolující kolik týdnů o milodary a na okrášení chrámu, než vyprosí několik desetníků; a když mi byly nabídnuty zdarma práce, jejichž cena jde do tisíců, ty bych měl odmítnouti?“⁸⁹ Vaněk připomíná spisovatele Mrštíka, který za některé z Bílkových prací na hrob své matky vydal i 2000 korun. Dlouho se tedy nerozmýšlel a dodává, že rozhodnutí vyzdobit kapli tvorbou Františka Bílka nikdy nebude litovat. Vaněk v *Památní knize* připouští, že nejspíše širší obecnost dílo nepochopí, ale „na Křemešník nepřicházejí jen venkované, ale i tisíce lidí vzdělaných. Venkované mají zde toho populárního až mnoho – proč by nemohli mít také něco vzdělaní?“⁹⁰ A ti vzdělanci rozumějící umění, kteří se již k Bílkově dílu vyjádřili, tvrdili, že „jediné tyto práce Bílkovy ze všeho, co je tu, za něco stojí.“⁹¹

Vaněk v *Památní knize* dále píše, že o dalších mnohých obviněních od autora dopisu se mu ani nezdálo. Anonymní pisatel dopisu neváhal nařknout F. B. Vaňka z jeho údajného zájmu restaurovat hlavní oltář v křemešnickém kostele (konkrétně „anděly a jiné neforemné sochy na hlavním oltáři dáti předělat také v tomto „bílkovském“ stylu“⁹²). Načež Vaněk se ohrazuje: „Už se mi sice některé abnormality na nich podařilo opravit, ale ne v „bílkovském“ směru. A kdyby se i jednou místo těchto soch mohly dát postavit, musely by odpovídati prostému

⁸⁶ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 40.

⁸⁷ František Bernard Vaněk zřejmě myslí Richarda Muthera, profesora na univerzitě ve Vratislavi, výtvarného referenta a kritika. Richard Muther byl autorem monografií *Dějiny malířství ve Francii, Belgii a Anglii 19. věku*.

⁸⁸ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 40.

⁸⁹ TAMTÉŽ.

⁹⁰ TAMTÉŽ.

⁹¹ TAMTÉŽ.

⁹² TAMTÉŽ, s. 41.

baroknímu slohu oltáře celého – tot’ samozřejmě.⁹³ Autor dopisu slovně zaútočil ze stejného důvodu i na křížovou cestu. Vaněk opět vyvrací pisatelovo nesprávné mínění: „Kapliček jednoduchých a přece milých už 7 stojí – a obrazy (reliefy z terakotky) jsou už zhotoveny Viktorinem Foersterem – a to zcela populární a vkusné.“⁹⁴

Vaněk celé toto nedorozumění, lze-li celou záležitost takto nazývat, považuje za nepochopení hodnotného umění. Pro příklad zvolil Vaněk křížovou cestu v Táboře, na níž „není po umění ani stopy, ale „lidu“ se líbí.“⁹⁵ Vyřezané sochy pokládá F. B. Vaněk za prkenné s bezduchými výrazy ve tváři. Postavy však hýří křiklavými barvami a zlatem, které je výrazně nalepeno právě „tam, kde má plakat bolest“⁹⁶. Takováto výzdoba slaví u lidí úspěch, což Vaňka zarmucuje a trápí. Následně živě vystihuje Foersterovy obrazy, jež ale lidé tolik neocení: „Ale když se Foerster vžije a potopí do hlubin tragoedie kalvarské, když při smrti Kristově (dle Písma země se třásla, slunce zatmělo) namaluje tři postavy na křížích bleskem osvětlené, všude zděšené a prchající postavy, všude tmu, hrůzu a bolest staletími sbíranou a jitřenou, bolest okamžiku, v němž děje se něco velkého, ohromného – takový promyšlený, oduševnělý obraz se – nelíbí.“⁹⁷ Vaněk si je jist, že vinu za tento fakt nenese ani umělec, který dílo vytvořil, ani člověk, jenž toto dílo od umělce přijal. Nevkus a malé porozumění obecnstva pro umělecká díla je dle Vaňka důvodem, proč lidé s potěšením přijímají kýčovitě výtvořené a neváží si hodnotných prací. Vaněk cítí, že přichází nejvyšší čas k opatřování děl pouze cenných a uměleckých, „aby každý chrám byl malou galerií umění pro nejbližší okolí.“⁹⁸ Věří, že i přes počáteční neporozumění vnímatelů a jejich nepochopení, se „pozorující oko lidu časem vytříbí.“⁹⁹ Vaněk neztrácí optimismus: „přijde jistě brzy čas, kdy se takové umělecké práce ocení.“¹⁰⁰ Na závěr v *Památní knize* opakuje, že začáteční nelibost nesmí zarážet jedince, kteří prahnou po opravdu umělecké výzdobě, „neboť s nimi jsou odborníci a – budoucnost.“¹⁰¹

⁹³ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 41.

⁹⁴ TAMTÉŽ.

⁹⁵ TAMTÉŽ.

⁹⁶ TAMTÉŽ.

⁹⁷ TAMTÉŽ.

⁹⁸ TAMTÉŽ.

⁹⁹ TAMTÉŽ.

¹⁰⁰ TAMTÉŽ.

¹⁰¹ TAMTÉŽ.

2.9 Křemešnická škola

Škola na Křemešníku svým prostorem na počátku 20. století nedostačovala. Do obvodu křemešnické školy v roce 1902 byly přiškoleny i okolní obce Sázava, Lešov, Proseč, Střítež–Kamenicko. Okresní školní rada už přes 10 let žádala jednotlivé obce k vystavění svých vlastních škol, či o rozšíření školy na Křemešníku. Obce byly nakloněné spíše vystavění svých vlastních škol, neboť zvětšení křemešnické školy se jim jevilo jako příliš nákladné.

„První rozlukou udělala Proseč, kdež se od prázdnin r. 1902 v nově vystavěné škole začlo vyučovat.“¹⁰² V této nové škole vyučoval náboženství křemešnický expozita Matěj Staněk, který do Proseče docházel z Křemešníku jeden a půl měsíce. Po jeho odchodu ho vystřídal František Bernard Vaněk, který v *Památní knize* uvádí, že díky této práci se stalo jeho působení na Křemešníku zajímavější – „okruh jeho se rozšířil a přineslo mu poněkud opravdu vítané práce, procházky a renumerace (dle výnosu okresní školní rady z 11. ledna 1903 za 1 km 24 haléřů celkem tedy za 5,3 km 2 koruny a 49 haléřů).“¹⁰³

Vyhrocenou situaci v křemešnické škole vystihuje Vaněk v *Památní knize* následovně: „V zimě nahrnulo se někdy do malé a nízké místnosti (zvláště do II. třídy) toliko dětí, že musely sedět některé děti u zdi na špalíčkách dřevěných 30–40 cm vysokých a as 30 cm širokých. Některé byly inventární k dispozici, ale nedostačovaly, takže dítě, které nechtělo při vyučování stát, přineslo si svůj špalíček.“¹⁰⁴ Někteří žáci tedy museli sedět na dřevěných špalkách a toto nepohodlí se pak odráželo na jejich pozornosti a soustředěnosti. Tento neblahý stav neodnášeli pouze žáci, v přeplněné třídě trpěl i vyučující. Vaněk dává jako příklad jednoho z učitelů na křemešnické škole – svého bývalého spolužáka – učitele v druhé třídě Jana Bendu. Ten údajně říkal, že „chvílemi otevře dveře, vystrčí hlavu a vpustí do sebe z chodby pár loků zdravého vzduchu, aby se zase na chvíli ze mdloby probral.“¹⁰⁵ Mnohdy ale ani tento způsob rychlého osvěžení nepomohl, učitel Benda se musel pak uchýlit k radikálnějšímu řešení: „vypustil ze třídy vždycky jednu partu na chodbu, aby studovala na chodbě rozvěšené mapy a pak obrázky různých šelem zvířecích, a když zas pozoroval, že se tam těmto vědám příliš nevěnují, zavolal je

¹⁰² MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 42.

¹⁰³ TAMTÉŽ.

¹⁰⁴ TAMTÉŽ.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ.

zpět a pustil tam zas jinou partu.¹⁰⁶ F. B. Vaněk po tomto líčení oslovuje „laskavého čtenáře“¹⁰⁷ a vybízí ho, aby si sám domyslel, jaké byly poměry ve třídě, kdy chodilo z Proseče na Křemešník ještě o 50 – 60 dětí víc.

V roce 1907 byla od Křemešníku odškolená i obec Lešov, „takže vešly sem poměry snesitelné, když nechodí než polovic dětí do školy, co jich chodilo před několika roky.“¹⁰⁸

Ovšem druhým problémem byl fakt, že okresní školní rada plánovala školní budovu na Křemešníku zrušit jako nevyhovující. Vaněk v budoucím čase v knize píše, že tomuto záměru se jistě budou bránit obě přiškolené obce a rovněž expozita (čímž míní sebe, ale hovoří v erformě), „který by jinak zvláště v zimě se musel vžítí do úlohy samotáře a poustevníka.“¹⁰⁹ František Bernard Vaněk na jednu stranu samotu na Křemešníku zbožňoval, mohl se tam plně věnovat redigování *Kazatelny*, přípravě řečí na pobožnosti, a dalším záležitostí, zároveň si však nedovedl představit život bez lidí kolem sebe.

Jednou z osob, které si Vaněk nesmírně vážil natolik, aby ho inspirovala k sepsání jeho románu označeného *Na krásné samotě*, byl učitel Josef Zahálka, „populární osoba na celém pelhřimovsku, neúnavný průvodčí a Cicero na Křemešníku, první c. k. poštovní, jehož humor, ač obtížen „letmi a dětmi“, jak si už stěžuje, neumdlévá, ale kde koho rozesměje a potěší.“¹¹⁰

Josef Zahálka učil na Křemešníku od roku 1878. Dle Vaňka by se někdo měl chopit pera a sepsat křemešnické memoiry, historiky a anekdoty Josefa Zahálky, „nebo by je měl aspoň někdo dle jeho zajímavého vypravování zachytit a zvěčnit, byl by to dokument starého, ale krásného společenského života“¹¹¹. To, co Vaněk ukládá jinému spisovateli, sám zrealizuje - již zmíněným románem *Na krásné samotě* z dob svého pobytu na Křemešníku, ve kterém mimo jiné zachytil i působení pana řídícího Zahálky.

¹⁰⁶ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 42–43.

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 43.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ.

¹¹⁰ TAMTÉŽ.

¹¹¹ TAMTÉŽ.

2.10 Křemešník pod drobnohledem

Vaněk v *Památní knize* tuto kapitolu uvádí jako lyrické líčení všech předností Křemešníku, představuje čtenářům „pravé poklady kouzla a radosti“¹¹², které mu pobyt na Křemešníku přinášel.

„Pohledy do závratných dálek, denně jinak zbarvené a nikdy neunavující, skoro denní střídání hostů vzácných a dalekých, poutníků a turistů; šepotání stromů a řev staletých buků, o něž vítr láme své vzteky, vědomí, že každá píď této půdy je posvěcena modlitbami, slzami, čistou touhou a důvěrou statisíců: to vše dodává pobytu na Křemešníku něčeho nevšedního, povýšeného, a není divu, že snad každý, kdo se Křemešníku bál, na jeho pobyt vždy rád vzpomínal a jeho přednosti před jeho stinnými stránkami zdůrazňoval.“¹¹³

Františka B. Vaňka za pobytu na Křemešníku navštívila řada dodnes pro kulturu či literaturu význačných osobností. V *Památní knize* Vaněk jmenuje básníka Antonína Sovu, jenž zbásnil přírodní katastrofu, která postihla celé jižní Čechy.¹¹⁴ F. B. Vaněk přímo v knize nepojmenovává, o jakou pohromu se jednalo, ale lze usoudit, že oblast postihl velmi silný vítr, bouřka, či krupobití. Toto neštěstí se stalo 18. července 1903 a Vaněk o tomto dnu hovoří jako o nejbolestnějším. „Strašný živel, který rozbil pole, louky, domy statisíců, zastavil se u Křemešníku. Od Šumavy přes Písek, Tábor, až ke Křemešníku jedna poušť, za Křemešníkem usmívající se, netknutá úroda.“¹¹⁵ Pokud se jednalo opravdu o jeden z výše uvedených přírodních živlů, nedostal se na Křemešník ani za něj nejspíše díky jeho výšce. I přesto, že se Křemešníku tato „neslýchaná katastrofa“¹¹⁶ přímo nedotkla, Vaněk při dalším svém kázání v kostele mluvil pouze o útěše pro postižené touto kalamitou.

V roce 1903 se přijel na Křemešník podívat i básník Otokar Březina spolu s Františkem Bílkem. Březinu pak „museli od vyhlídky u kamene přímo odtrhnout, aby s povozem nezmeškali vlak. Omlouval se při tom: Tady bych chtěl den prosedět a nemluvit.“¹¹⁷

¹¹² MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 45.

¹¹³ TAMTÉŽ.

¹¹⁴ Bohužel se mi nepodařilo ze Sovových básní zjistit, o jakou přírodní katastrofu se jedná.

¹¹⁵ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 47.

¹¹⁶ TAMTÉŽ.

¹¹⁷ TAMTÉŽ.

Vaňka na Křemešniku navštívil Viktor Foester, který přivezl dvě mosaikové práce, arcibiskup František Schönborn (jinak také František z Pauly), budějovický biskup Josef Antonín Hůlka, a další.

*

Vaněk v *Památní knize* zaznamenal kromě pozitivních informací i „trochu všedních a stinných barev“¹¹⁸ Křemešniku. Vypráví o zlodějích, kteří se vloupali do fary roku 1905 v době, kdy Vaněk nebyl přes noc na Křemešniku přítomen. Františka B. Vaňka vloupání zlodějů nepřekvapilo: „Jaká by to byla samota, aby se v ní nemluvilo o zlodějích!“¹¹⁹ Zloději se nedostali přímo do fary, ale pouze do síňky a do sklepa. Odnесли potraviny, šaty, láhve se zavařeninami, víno a křemešnickou vodu ze studánky. Vaněk dodává, že „s lupem asi mnoho spokojeni nebyli.“¹²⁰ Po tomto nepříjemném zážitku si Vaněk opatřil psy, pobil okna plechem v pokoji a kromě toho „oba páni učitelé se mnou občas se cvičili na zahrádce trefovat do hrnců, na plot zavěšených (z našich revolverů), načež jsme měli od zlodějů, patrně nedalekých, pokoj.“¹²¹ Četníci nedlouho po této události zloděje vypátrali. Byl jím hajný M. Vondrák, v jehož hájovně na kraji lesa našli zlodějskou skrýš a zbytky z krádeží. Vaňka tato zpráva nejen překvapila, ale „přímo ohromila“¹²². Měl totiž v plánu učinit hajného Vondráka v jeho pensi kostelníkem na Křemešniku. Vaněk neskrývá upřímný šok při představě, že by na Křemešniku byl kostelníkem a zároveň sousedem člověk, kterého četníci odvedli v poutech. „Jaká by to bývala ostuda pro celý Křemešník, si laskavý čtenář domyslí.“¹²³

Další Vaňkovo vyprávění zaznamenané v *Památní knize* se týká jihlavských střelců, jejichž návštěvu Vaněk považoval za zvláštnost Křemešniku. Střelci přijížděli vždy po svatodušních svátcích před osmou hodinou, šli v průvodu do kostela, zúčastnili se mše, někteří se poté odebrali ke zpovědi a svatému přijímání. Po snídani se střelci věnovali venku střelení o ceny. Vaněk tuto akci považoval za nevinnou a dokonce tvrdí, že se „pravá zbožnost se slušnou zábavou nevylučuje.“¹²⁴ Při střelbě o ceny koncertovala vždy nějaká kapela z okolí, kuchař mezitím připravil

¹¹⁸ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 47.

¹¹⁹ TAMTÉŽ, s. 48.

¹²⁰ TAMTÉŽ.

¹²¹ TAMTÉŽ.

¹²² TAMTÉŽ.

¹²³ TAMTÉŽ, s. 49.

¹²⁴ TAMTÉŽ.

„všecken masitý a jiný materiál“¹²⁵ a popíjeli se nápoje, které střelci přivezli. Jako důkaz o pravdivosti svého tvrzení vypráví F. B. Vaněk historku – městská pelhřimovská rada přijela na Křemešník v době, kdy byli střelci přítomni a „znamenitě se s nimi v národní snášenlivosti pobavila.“¹²⁶

*

Památní kniha obsahuje mnoho příloh do ní přímo vlepených (dopisy, obrázky, fotografie). Krátká kapitola o pohlednicích je v tomto ohledu nejvýraznější z celého Vaňkova rukopisu v *Památní knize*. Posílání pohledů Vaněk nazývá „moderní epidemií“.¹²⁷ Dokud na Křemešníku neexistovala poštovna a s ní spojená poštovní schránka, posílání pohlednic nebylo možné. Ale „když byla zřízena poštovna a připevněna u školy poštovní schránka, stoupl neobyčejně ruch pohlednicový, o hlavní pouti posílalo se jich z Křemešníka několik set.“¹²⁸ Za nejkusnější umělecké pohlednice považuje F. B. Vaněk tři kusy od Viktora Foerstera, „které jsou dnes, co tyto řádky píši, vyprodány.“¹²⁹ Naštěstí Vaněk do knihy tři tyto Foersterovy pohlednice připojil.¹³⁰

2.11 Beletristické prvky ve Vaňkově rukopisné části *Památní knihy*

František Bernard Vaněk v *Památní knize* uvedl fakta, která považoval za důležitá pro zapsání do kroniky. Učinil toto však velmi specificky a jedinečně, jak je charakteristické pro jeho styl tvorby. Lze říci, že F. B. Vaněk výrazně nerozlišoval mezi psaním beletristického díla a díla dokumentární povahy, což lze spatřovat i v *Památní knize*.

Typický pro Vaňkovu tvorbu je neustálý přímý kontakt se čtenářem, který se vyskytuje i v *Památní knize*. F. B. Vaněk se zmiňuje o několika zajímavých dopisech s různými osobnostmi, „jejichž obsahem nebudu zde trpělivého čtenáře zdržovati.“¹³¹

¹²⁵ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 50.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 49.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 51.

¹²⁸ TAMTÉŽ.

¹²⁹ TAMTÉŽ.

¹³⁰ Foersterovy pohlednice – viz příloha č. 9.

¹³¹ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 36.

Nechává „laskavého čtenáře“¹³² domyslet si nedorečené skutečnosti. Se čtenářem pracuje i v druhém svém dokumentárním díle, o němž pojednává následující část diplomové práce.

K dalším prostředkům, které Vaněk využívá při svých zápisech v *Památní knize*, je velké množství metafor, personifikací, zvláštních přívlastků a přirovnání, zejména v kapitole *Křemešník pod drobnohledem* (viz výše). Vzhledem k tomu, že zmíněné prostředky Vaněk užívá zejména při líčení přírody na Křemešníku, domnívám se, že je to způsobeno značným poutem F. B. Vaňka k místní krajině. Láska k přírodě a k rodnému kraji prostupuje každým Vaňkovým dílem, ať se jedná o dílo beletristické, či literaturu dokumentární povahy. Úroda na Křemešníku se usmívá¹³³, stromy šepotají a řvou¹³⁴ a podobně.

Vaněk několikrát ve své části *Památní knihy* přímo cituje (například Březinu či pana řídícího Josefa Zahálku). Za zmínku jistě stojí i střídání er–formy a ich–formy ve vyprávění (jedná se o část, v níž je popsána historka, kdy po německém procesí bylo údajně házeno kameny. Procesí raději tábořilo venku, než aby přijalo nocleh v místním hostinci: „až konečně exposita jakž takž před půlnocí spor urovnal.“¹³⁵ – expozitou Vaněk míní sebe).

Je očividné, že František Bernard Vaněk svou spisovatelskou dovednost promítl i do kroniky, kterou *Památní kniha poutního místa Křemešníku* bezesporu je. Rukopisná část Památní knihy, jejímž autorem je F. B. Vaněk, se tak vyznačuje svou četivostí, bohatou slovní zásobou a rozmanitými literárními prostředky.

2.12 Shrnutí

Památní knihu poutního místa Křemešníku lze považovat za autentický historický dokument dokládající události, které v žádném jiném spise nejsou zaznamenány. Vaněk svou část v *Památní knize* pojal jako svědectví o událostech a rozsáhlých úpravách, jež z vlastní vůle zorganizoval. Vaňkovy záznamy v knize nejsou uvedeny stroze, ale naopak poutavě, živě, s mnohými beletristickými prvky, které dodávají textu na atraktivnosti a zvláštnosti.

¹³² MZA Brno – SOKA Pelhřimov, FÚ Křemešník, kniha č. 2, s. 43.

¹³³ TAMTÉŽ, s. 47.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 45.

¹³⁵ TAMTÉŽ, s. 22.

F. B. Vaňek se na Křemešníku intenzivně věnoval redigování svého nově založeného časopisu *Kazatelna*, přitom zvládal starat se o duchovní život v podstatě celého okolí Křemešníku. Za jeho pobytu se značně zvýšil počet poutníků, kteří zavítali na tento vrch, což bylo pravděpodobně způsobeno novou křížovou cestou, jejíž uskutečnění Vaňek zorganizoval. Povolal si k tomu své přátele – Antonína Theina, Viktora Foerstera, Františka Bílka a křížová cesta nabyla tímto nejen významnou duchovní hodnotu, ale bezesporu i uměleckou. A zřejmě to byl také Vaňkův cíl – seznámit příchozí návštěvníky s novým uměním (např. s dosud často nepochopeným Bílkovým dílem). Na Vaňkův popud byl opraven hlavní oltář v kostele Nejsvětější Trojice, vybavena Kaple mrtvých a zřízena poštovna. Pro svou vlastní potřebu si u fary zřídil zahradu s altánem, v němž diskutoval se svými hosty a odpočíval. Do *Památní knihy* připojil velké množství originálních dokumentů, neboť zřejmě tušil, že jejich hodnota nabude v budoucnosti nemalého významu (viz Foersterovy pohlednice v příloze).

Dosah Vaňkových aktivit pro Křemešník mohou pociťovat návštěvníci Křemešníku do dnešní doby. Poutě na vrch ke kostelu se konají každoročně. Každou neděli probíhá mše svatá v tamějším kostele Nejsvětější Trojice. Vaňkův záměr učinit z Křemešníku významné poutní místo se podařilo splnit nad očekávání a jeho odkaz tak na Křemešníku stále žije.

3 Odraz 1. světové války na Pelhřimovsku očima F.

B. Vaňka – *Pelhřimov za světové války*

Vedle beletristické a homiletické činnosti Františka Bernarda Vaňka je neméně významná činnost dokumentární, a to v podobě Vaňkovy historické práce. *Památní kniha poutního místa Křemešniku* je jedním ze dvou z nejdůležitějších dokumentárních děl (viz předešlá kapitola).

Druhou Vaňkovou prací obdobného charakteru je publikace *Pelhřimov za světové války*. Během let 1914–1918 zachycoval F. B. Vaněk válečný život a události na Pelhřimovsku a zapisoval je do farní knihy. Dokumentaci považoval za povinnost a samozřejmost: „Každý farní úřad je povinen zapisovati nejdůležitější události své osady do „Pamětní knihy“, která bývá potom historikům spolehlivým pramenem jejich děl.“¹³⁶ Vaněk tvrdí, že zápisky nemají jiné poslání, než následně posloužit jiným autorům k sepsání budoucího historického díla. Zápisky proto podle jeho slov „nebyly určeny pro veřejnost.“¹³⁷, ovšem v roce 1938 byly Vaňkovy zápisy z popudu pelhřimovských historiků profesora Josefa Dobiáše, ředitele gymnázia Karla Polesného a profesora Jana Frieda vydány knižně, a to u příležitosti oslav dvacetiletého trvání československé republiky. „Tyto paměti měly rozněcovati naši radost z nabyté svobody vzpomínkami na trudné doby, kdy jsme ji neměli.“¹³⁸

V knize *Pelhřimov za světové války* je válečný život zachycen velmi detailně, včetně fotografií, písní, dopisů a dalších autentických dokumentů. Autora k tomu nepřiměla úřední povinnost, jak by se mohlo zdát, ale „láska k našemu městu, jehož službě jsem rád připoutal celý svůj život.“¹³⁹

V současné době existuje bohužel omezený počet dochovaných kusů této knihy – její první výtisky byly brzy staženy z trhu, vzhledem k roku prvního vydání (1938), zbytek nákladu byl tiskařem zničen a k dalšímu vydání již nedošlo. Kniha *Pelhřimov za světové války* totiž působila v době svého vydání až příliš aktuálně. Výtisky, které se dostaly ke čtenářům, jsou tedy skutečnou regionální vzácností.

¹³⁶ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 231.

¹³⁷ TAMTÉŽ.

¹³⁸ TAMTÉŽ.

¹³⁹ TAMTÉŽ.

3.1 Vaňkův pacifismus a vlastenectví

Velkou expresivitou se vyznačují zejména části knihy *Pelhřimov za světové války*, ve kterých se František Bernard Vaněk přímo zmiňuje o válce. Jako celek kniha vyznívá jasně pacifisticky, Vaňkův postoj k válečnému dění je naprosto evidentní již na čtvrtém řádku knihy, kde popisuje začátek války: „To nebyl blesk z čista jasna. To najednou začal prskat celý svět ve svých základech, a jeho trhliny jako lačné tlamy šelem se na nás šklebily, na své oběti. Hynout se zdál celý svět, řítit kamsi do neznámých temnot a nás, bezmocné, ustrašené, s sebou unášet.“¹⁴⁰ Jakkoliv se Vaněk zmíní o válce, vždy pro něj je „válečná furie“¹⁴¹, „krvavá válka“¹⁴², „válečná jatka“¹⁴³, „válečná bouře“¹⁴⁴ či „strašlivá skutečnost“¹⁴⁵. Fakt, že „válka hned jako hrozná příšera rostla každým okamžikem před očima všech a nesčetnými chapadly sahala do každé rodiny, do každé duše, aby rdousila štěstí tam, kde jej našla“¹⁴⁶ pro Františka Bernarda Vaňka, pelhřimovského děkana a hlavního kněze, neznamenal ale strach a následný krok zpět. V kapitole *Konflikt se zvoněním* Vaněk popisuje sled událostí, které se odehrály poté, co odmítl rozezvonit zvony na počest dobytí hlavního srbského města Bělehradu v roce 1914. Zvláštní je vyprávěcí technika, a to konkrétně střídání ich-formy a er-formy. Kapitola je vyprávěna v první osobě: „Rakousko dobylo začátkem prosince r. 1914 hlavního srbského města Bělehradu, a pražský místodržitel, hrabě František Thun, mezi jinými oslavami nařídil, aby se na všech věžích celé země slavnostně vyzvánělo. Tento rozkaz vzkázal mi pan okresní hejtman po úředním sluhovi ve čtvrtek, jehož jsem neposlechl.“¹⁴⁷ Následoval nespočet dalších upozornění a příkazů, které děkan vždy odmítl: „Posvěcené zvony mají hlásat slávu Bohu a na zemi pokoj lidem, a trpěla by za to církve, trpěl bych já, kdyby zvony oslavovaly strašlivé nynější krveprolití.“¹⁴⁸ Zanedlouho proběhl vojenský soud, který je ale popsán již zdánlivě neúčastněně, děkan o sobě mluví jako o obžalovaném: „Napřed vyslýchání svědkové, po nich naposled obžalovaný, který se dostavil v taláru.“¹⁴⁹ Domnívám se, že tímto

¹⁴⁰ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 9.

¹⁴¹ TAMTÉŽ, s. 139.

¹⁴² TAMTÉŽ, s. 112.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 154.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 55.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 19.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 11

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 191.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ.

¹⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 194.

způsobem chtěl F. B. Vaněk docílit větší objektivnosti, nezaujatosti vůči čtenáři a věcnosti.

Z dalších Vaňkových odvážných počinů, jež jsou popsány v knize *Pelhřimov za světové války*, zmíním ještě vyvěšení plakátů podepsaných děkanským úřadem na kostelních dveřích a na rozích. Jejich obsah zval na slavnostní bohoslužby za československou samostatnost, které se měly konat 26. září 1918. František Bernard Vaněk dostal rozkazem plakáty přepsat, či odstranit, neboť bohoslužby by mohly být: „konány za šťastnou budoucnost českého národa, nikoli však za samostatnost. Že žijeme ještě v Rakousku a že je to provokace proti státu.“¹⁵⁰ O konání vlasteneckých bohoslužeb informoval F. B. Vaněk navíc při všech nedělních bohoslužbách, plakáty na dveřích kostela a na rozích ulic „byly čteny dychtivě po celý den“¹⁵¹. Pozvání rozeslal všem pelhřimovským úřadům, městské radě, okresnímu zastupitelstvu, kde „kolovaly a šly z ruky do ruky“¹⁵². Poté, co musely být strhány, nejširší veřejnost o mši a o jejím účelu byla již dávno seznámena. Vlastenecká mše se setkala s velkou účastí „všech vrstev, stavů, různého politického přesvědčení.“¹⁵³ Vaněk tuto akci nazývá jakousi manifestací, která se setkala s obrovským úspěchem.¹⁵⁴

Vaňkovo vlastenectví je znatelné v celé knize. V srbských a ruských uprchlících vidí „Slovany, křesťany, bratry“¹⁵⁵, v hrudi komisaře, jenž měl na starosti rekvizici „bilo srdce národu oddané“¹⁵⁶ a podobně i u stavitele, který měl zrekvírovat zvony slyšel Vaněk „tlouci jeho srdce opravdu lidské a slovanské.“¹⁵⁷

Faktem je, že díky Vaňkovým opakovaným intervencím se podařilo před nařízenou rekvizicí uchránit dva největší a umělecky nejcennější zvony na pelhřimovském chrámu.

V roce 1914 tedy F. B. Vaněk odmítl uposlechnout rozkazu zvonit na oslavu rakouského vítězství u Bělehradu, veřejně upozorňoval na vlastenecké bohoslužby. Z dalších smělych vlasteneckých počinů lze uvést vztyčení žulového balvanu v pelhřimovské děkanské zahradě s mozaikou představující Kristovu hlavu od Viktora Foerster, kolem něhož František Bílek vytesal nápis:

¹⁵⁰ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 220.

¹⁵¹ TAMTÉŽ.

¹⁵² TAMTÉŽ, s. 221.

¹⁵³ TAMTÉŽ.

¹⁵⁴ Pozvání na vlasteneckou mši - viz příloha č. 10.

¹⁵⁵ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 58.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 182.

F. B. Vaněk byl tedy, jak bylo již řečeno, za první světové války zatčen, souzen a neustále sledován policií. Se svými vlasteneckými kázáními, ale nepřestával ani za nacistické okupace, kdy Němci nařídili vojenskou rekvizici zvonů ve všech farnostech země. Vaněk nebral ohledy na udavače a veřejně odsuzoval válečné zločiny nacistů i zabavování zvonů. Dne 3. června 1942 v noci byl František Bernard Vaněk zatčen gestapem a do rána vyslýchán u Okresního soudu v Pelhřimově, následně byl pak převezen do věznice Krajského soudu v Táboře, odkud jeho nedobrovolná cesta vedla do Terezína a do koncentračního tábora Dachau. Z koncentračního tábora, kde strávil necelý rok, směl psát domů na jedinou adresu (administrátorovi panu Josefu Dvořákovi). Poslední dopis je datován 28. března 1943, čtyři dny před Vaňkovou smrtí.¹⁵⁹

Vlastenectví a odpor k válce je přítomen v každém Vaňkově díle, ať se jedná o dokumentární tvorbu (*Pelhřimov za světové války*) či tvorbu beletristickou (*Na krásné samotě*). V této části práce je ale řeč o knize *Pelhřimov za války*. Vlastenectví se v této knize objevuje nejen jako Vaňkův životní postoj a s ním spojené činy, ale i postavy v knize jednají jako vlastenci – viz výše – u stavitele či komisaře, jenž zajišťoval rekvírování zvonů (a dle Vaňka se mu tato činnost kvůli vlastenectví značně přičila). Vaňkův vlastenecký vztah k českému národu a zemi a jeho radikální pacifismus je reálným faktem doloženým skutky, které zapříčinily Vaňkovu deportaci do koncentračního tábora. Co se týče ostatních postav vystupujících v knize podobně vlastenecky, Vaněk je vystihuje poměrně přehnaně a čtenář jejich jednání nemůže považovat za hodnověrné (např. v kapitole *Hladové bouře v Pelhřimově* Vaněk popisuje soudní líčení se ženou, která na ulici sebrala rozházenou mouku a vzala si ji v zástěře domů, neboť dle jejích slov 3 týdny neměla s dětmi co jíst. Stejně obžalovaných bylo celkem 132 a Vaněk na konci kapitoly sděluje, že „soudcové neměli v prsou místo srdce kámen, a proto až na jednoho všechny osvobodili.“¹⁶⁰)

F. B. Vaněk zřejmě ale na těchto situacích chtěl vystihnout vliv války na lidstvo, její dopad a tragický rozměr. Kapitola o pohřbu dvou vojáků obsahuje velmi emotivní části, např.: „Nejvíce zachvacovalo vzrušení účastníky pohřbu u hrobu, kdy

¹⁵⁸ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 206.

¹⁵⁹ František Bernard Vaněk, *Vlaštovky se vracejí*, Praha 1946, s. 202.

¹⁶⁰ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 117.

se pozůstali s miláčky loučili a kdy se jim často vydraly z prsou trpké výčitky a protesty proti válce.¹⁶¹ Z citace je evidentní, že situaci F. B. Vaněk nepředkládá čtenáři pro konkrétní samotný pohřeb, ale toto smutné rozloučení s vojáky, kdy „se rozplakala ovdovělá paní Alžběta Müllerová, matka sedmi nezaopatřených dětí, štkal s ní celý kostel.“¹⁶² znamená celkové protiválečné zaměření, zamyšlení se nad tím, co válka zapříčinila nevinným lidem. Tento způsob podání válečných událostí, tato nepřímo vyjádřená skutečnost, je jednou z hlavních linií knihy *Pelhřimov za světové války*.

3.2 Čtenář a vypravěč

Za jeden z nejdůležitějších rysů knihy *Pelhřimov za války* považuji komunikační postup mezi vypravěčem a čtenářem, resp. obracení se vypravěče k fiktivnímu čtenáři (pojem vysvětlen níže). Kontakt mezi vypravěčem a čtenářem prostupuje celým textem, čtenář je v textu neustále přítomen.

Vypravěč a čtenář. Expedient a percipient. Mluvčí a příjemce. Dva stěžejní a nepostradatelné póly literárního díla. Podle Tomáše Kubíčka je vypravěč "hlas" narativního textu, jenž ustanovuje komunikativní kontakt s adresátem vyprávění. Ve *Slovníku literární teorie* je pojem *vypravěč* vysvětlen jako fiktivní subjekt mluvčího, který v literárních dílech tvoří z kompozičního hlediska součást syžetu a prostředkuje mezi vnímatelem a obsahem sdělení. Vypravěč je tedy tím, kdo příběh vypráví, zároveň nese jistou odpovědnost vůči čtenáři. Vypravěč utváří pro čtenáře fikční svět a seznamuje jej s ním. Autorova volba vypravěče ovlivňuje nejen podobu zmíněného fikčního světa, ale též charakter celého díla. Existuje nepřeberné množství studií zabývajících se typologií vypravěče. Bádání trvá již několik desítek let a pozornost je k vypravěči neustále směřována.

Existuje několik typů vypravěčů, stejně tak jako čtenářů. Značně produktivní kategorií je čtenář fiktivní (fiktivní adresát)¹⁶³. Toto pojetí čtenáře vychází z předpokladu, že vyprávění má vždy adresáta. Fiktivního čtenáře si autor vytváří při psaní díla a nějak ho v díle přímo naznačuje. Fiktivní adresáti jsou pro příběh stejně nezbytní jako vypravěči. Fiktivní adresát je agentem, k němuž se vypravěč obrací

¹⁶¹ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 90.

¹⁶² TAMTÉŽ.

¹⁶³ Ansgar Nünning, *Lexikon teorie literatury a kultury*, Brno 2006, s. 11.

a všechna kritéria, pomocí nichž lze vypravěče klasifikovat, se vztahují i na fiktivního čtenáře. Fiktivní čtenář může být více či méně vyjádřen. Vypravěč toto může explicitně vyjádřit tím, že adresáta oslovuje, vede s ním dialog, upozorňuje ho na nejrůznější momenty. A právě tento typ čtenáře je zastoupen ve Vaňkově knize *Pelhřimov za světové války*.

V textu se vyskytuje několik rozličných modelů kontaktu s fiktivním čtenářem. Jedním z nich je přímé oslovení „ty, čtenáři“ („Záplatovanou nebo i děravou podrážku mohls zahlédnout i u zámožnějších pánů a dam a nejen doma, také na ulici nebo v zábavě“¹⁶⁴). Dalším prostředkem komunikace autora se čtenářem je využívání první osoby množného čísla – inkluzivní "my" („Když chceme vystihnout veliké překvapení, říkávame, že přiletělo z čista jasna jako blesk.“¹⁶⁵). Stejně jako text napsán stylem „ty, čtenáři“, jak bylo uvedeno výše, tak i text s používáním inkluzivního "my" vtahuje čtenáře do děje, vyvolává silnější čtenářovu identifikaci s příběhem, postavami, situací či prostředím. Domnívám se, že autor zvolením tohoto druhu komunikace chtěl ve čtenáři evokovat pocit sounáležitosti, a to i vzhledem k takovému tématu, jako je válka: „My, dívky dvacátého století, ukolébání hesly svobody, bratrství, pokroku, humanity a kultury, ani jsme už nevěřili, že by byla možná válka v civilisované Evropě.“¹⁶⁶ Vypravěč čtenáře často vyzývá k akci: „Aspoň část tohoto historického dokumentu si znova přečtème:“¹⁶⁷ Zvolením zvolací věty je tím více ve čtenářích umocněn dojem vzájemnosti: „Kéž můžeme dát přečíst tento věčný hold Poláků dnes, kdy k nám vane z Varšavy mrazivý chlad, celému polskému národu!“¹⁶⁸

V knize je užito i třetí osoby jednotného čísla, kdy čtenáře neoslovuje přímo, ale zmiňuje ho: „Laskavý čtenář tedy rád promine, že jej osvětlím rozmarnějším paprskem.“¹⁶⁹

K dalším prostředkům, které ve čtenáři mají evokovat zpozornění, větší zájem a především pobídnout čtenáře k zamyšlení, patří i rétorické otázky, které vypravěč pokládá: „Kterak si tedy mohly ženy kávu osladit?“¹⁷⁰. V některých částech textu se čtenář setká se sledem řečnických otázek: „Ale zvony – kdo ty nám nahradí? Hudbu,

¹⁶⁴ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 124.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 9.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 135.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 41.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 51.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 106.

při níž ztichne a zněží nejen město, ale i širé okolí? Který sbor pěvců tak zajásá, až národ vstane z hrobu ponížení? Kdo nám otevře kašdický den a kdo jej uzavře? Kdo vyprovodí na hřbitov? Kdo zvat bude na Vzkříšení, kdo na půlnoční? Kdo jako zvony k srdci všech nás promluví? Kdo nám zvony nahradí? A proč je berou? Rozbít a rozlít se že je chtějí na děla, na šrapnely, posvěcené zvony – a pak jimi zabíjet? Naše bratry?¹⁷¹ Čtenář je vybízen k odpovězení otázek, k zamyšlení se. František Bernard Vaněk chtěł nejspíše poukázat na důležitost zvonů, jejichž zvonění si mnoho obyvatel téměř neuvědomuje a bere jej jako samozřejmost. Pro F. B. Vaňka, jako duchovního, představovaly kostelní zvony vše, čím celý život žil. Zvonům přisuzuje i lidské vlastnosti, jejich rekvírování přirovnává k pohřbu, apod., o čemž se zmíním později. Řečnické otázky v textu tedy mají za úkol vybídout čtenáře k reakci, atakovat jeho pozornost a myšlení. Opakováním několika řečnických otázek za sebou nabývá text na expresivnosti.

Vaňkův vypravěč čtenářům objasňuje své počínání: „Opisuji je celé, poněvadž bylo uveřejněno jenom v naší pelhřimovské „Kazatelně“ a poněvadž by snad jinak budoucí historii uniklo.“¹⁷² či např. „Vylíčil jsem obšírněji celý svůj konflikt s rakouskými úřady nejen pro rozruch, který rozčeřil hladinu veřejného mínění v celém kraji, ale i proto, že v některých časopisech byl zkreslován.“¹⁷³

V knize *Pelhřimov za světové války* je čtenář neustále přítomen. Na základě čtenářovy přítomnosti je oživeno epické vyprávění. F. B. Vaněk má potřebu nejen vyprávět, ale mít především komu vyprávět. Čtenář je pro něj jedna z nejdůležitějších složek. Vypravěč nenechá čtenáře na chvíli v klidu, jeho nepřetržitý kontakt vyvolává ve čtenáři chuť k četbě a touhu v ní pokračovat.

3.3 Metafory, personifikace a další prostředky jako hranice mezi faktem a beletrií

I přesto, že kniha *Pelhřimov za světové války* má plnit funkci především dokumentární a byla sepsána za účelem seznámení čtenáře s podmínkami, které panovaly v Pelhřimově za 1. světové války, nevyznačuje se pouze „suchou“ věcností a prostým vyložením faktů. Naopak. Svědectví je podáno velmi živě, zajímavě,

¹⁷¹ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 154.

¹⁷² TAMTÉŽ, s. 147.

¹⁷³ TAMTÉŽ, s. 195.

k čemuž slouží nespočet metafor, personifikací, expresivních výrazů, přirovnání, básnických oslovení a dalších prostředků k ozvláštění literárního textu.

Pod označením „kněz–spisovatel“ si mnohý čtenář představí výhradně duchovní a náboženské texty spojené s dlouhými, jednotvárnými pasážemi. F. B. Vaněk tuto domněnku vyvrací neuvěřitelně bohatou slovní zásobou a využitím výše uvedených prostředků.

Velké množství metafor („Skoro každý jedinec se zdál být sopkou, jež je zmítána vnitřními otřesy, ale nemůže, nesmí ještě vybuchnout“¹⁷⁴, „vojenská chapadla“¹⁷⁵, apod.), deminutiv („chuděrka“¹⁷⁶, „Taliánkové“¹⁷⁷) či básnických oslovení (např. „Ó válko, i když ztichlo tvoje běsnění, kolikrát ještě, znova a znova, bylas proklínána svými oběťmi!“¹⁷⁸) činí ze zdánlivě dokumentární literatury literaturu beletristickou.

Stejnou funkci plní i personifikace, které se v knize vyskytují nejčastěji v souvislosti se zvony, a proto se zaměřím na tuto problematiku hlouběji. Jak jsem uvedla výše, pro děkana F. B. Vaňka znamenaly kostelní zvony symbol života a smrti, radosti i smutku. V knize jim přisuzuje lidské vlastnosti. Čtenáři se může zdát tento postup až nadsazený, především když na začátku kapitoly *Zápas o zvony* přichází s upozorněním pro čtenáře: „Přicházíme k nejsmutnější kapitole těchto pamětí, která sama zajisté by už stačila, aby lidstvu válku navždy zhnusila. Neboť že odebíratí budou i zvony, samým biskupem vždy svěcené; zvony, s jejichž milým hlasem každý od kolébky srostl jako s hlasem matčiným; zvony, které všem nám patřily – to srdce drásalo nejen křesťanovi, ale i každému, kdo lidsky smýšlel a cítil.“¹⁷⁹ Vaněk tedy pokládá tuto kapitolu za nejsmutnější, i když v předchozích kapitolách popisoval obrovský hlad, bídu a nedostatek nejen potravin, ale i šatstva, a dalších, pro život nezbytných předmětů. V kapitole přirovnává rekvírování zvonů k pohřbu; zvony prosí, aby našly milost před popravčím; mluví, jsou k smrti určené, volají o pomoc, apod. Mezi kapitoly o rekvírování zvonů je vložena kapitola s názvem *Loučení*, která se stylisticky naprosto vymyká ostatním oddílům knihy. Je možno ji nazvat básní v próze a byla i samostatně vydána roku 1917 Emilem

¹⁷⁴ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 17.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 133.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 50.

¹⁷⁷ TAMTÉŽ.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 59.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 154.

Špronglem a s uhlokresbou Františka Bílka¹⁸⁰. *Loučení* je vyjádřením hlubokého zármutku po zrekvírování pelhřimovských zvonů. Vzhledem k Vaňkovu hlavnímu celoživotnímu poslání – být knězem – čtenáře nepřekvapí, že tuto tklivou, vysoce dojemnou a chmurnou báseň v próze věnoval právě kostelním zvonům a ne jakékoliv jiné, pro mnohé obyvatele krutější události. Zvony (Bartoloměj, Dominik a Florián) v této kapitole ožívají, stávají se mučedníky, kteří přes svou bolest sdělují městu andělské poselství: „To Bartoloměj zavolal svým hlasem zhluboka, jak ještě nikdy nevolal. Jeho první tón, bolestí tak zvlhčený, hned vehnal slzy v oči tisíců, a všechny ty zvlhlé oči pohlédly tam vzhůru, aby ukázaly mu, že rozumějí.“¹⁸¹ Poslední zvonění (dle Vaňka umírání) zrekvírovaných zvonů je paralelou k válečné tragédii, k smrti nevinných lidí. Skrz monolog zvonu Vaněk dodává lidem naději a víru ve vítězství a v znovunabytou nezávislost: „Ještě staletí jsem chtěl tu s vámi žít a chtěl poznat jistě blízký okamžik, až vlast naše, v koupeli vlastní krve obmyta, vstane zas omládlá k nové slávě a k nové svobodě.“¹⁸²

3.4 Autentické dokumenty, fotografie, citace

„Není úkolem tak vážné knihy, jako je kniha pamětní, aby vylíčila všechny bolestné scény, které se odehrávaly toho dne v královském našem městě.“¹⁸³ František Bernard Vaněk tedy nazývá *Pelhřimov za světové války* vážnou pamětní knihou. Cílem bylo zachytit válečné události v Pelhřimově a dokumentárním způsobem je předložit čtenáři. Domnívám se, že i přes četné beletristické prvky, které jsem uvedla v předchozí kapitole, lze knihu *Pelhřimov za světové války* považovat za faktickou, historickou prózu.

Každá kapitola knihy obsahuje autentickou fotografii, či dobový dokument, nějakou písemnost, ilustraci či dopis. Odráží se zde norma týkající se farního kronikářství. Farní kroniky byly nejintenzivněji zakládány od poloviny 18. století a jsou vedle kronik obecních nejvýznamnějšími typy knih s pamětními záznamy.

¹⁸⁰ Perokresba Františka Bílka - viz příloha č. 11.

¹⁸¹ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, str. 175.

¹⁸² TAMTÉŽ, s. 177.

¹⁸³ TAMTÉŽ, s. 103.

S příchodem 20. století se do knih vkládají různé další dokumenty, které dokreslují napsané zprávy (články z novin, fotografie, letáky apod.).¹⁸⁴

Již v první kapitole následuje za sebou: strana z *Národních listů*, na níž je otištěna zpráva o atentátu na Františka Ferdinanda d'Este s manželkou, za ní *Vyhláška o částečné mobilisaci*, následuje opět zpráva z *Národních listů* s názvem: *Válka Srbsku vypovězena!*, na další straně pak císařský manifest, který „národům mocnářství takto válku omlouval“¹⁸⁵, a konečně *Vyhláška o všeobecné mobilisaci*, jež je přiložena v příloze¹⁸⁶. Dokumenty jsou tedy seřazeny tak, jak po sobě následovaly. I přesto jsou ale začátek války a další bezprostředně předcházející či nadcházející skutečnosti zachyceny v textu. Otištěné zprávy a další formy příloh slouží pro lepší představu, autentičnost a v podstatě jako reálný doklad podtrhující informaci obsaženou v textu. Nepochybně je jimi čtenář více emočně zainteresován do událostí, které jsou mu předkládány. Pro příklad uvedu popis „fronty na chléb“, kdy lidé čekali od jedné hodiny ranní, až je po řadě pustí do prodejny chleba. Úvod této kapitoly začíná: „Až za světové války začalo lidstvo chápat význam prosby: „Chléb náš vezdejší dej nám dnes!“ Že nenaučil nás Kristus v Otčenáši prosit za bohatství, slávu, ani za zdraví – ale za chléb. Teprve světová válka otevřela lidstvu oči a naučila je přemýšlet, čím je mu chléb. Nejen chudšasovi, ale i boháči.“¹⁸⁷ Líčení samo o sobě je již velmi emotivní, navíc je ještě přiložena dobová fotografie¹⁸⁸. Čtenář si může představit dle vyprávění leccos, ovšem fotografie „mluví za vše“.

Jak jsem již zmínila, zvoleným vyprávěcím postupem se nejvíce čtenáře citově dotknou kapitoly o rekvírování a rozbíjení zvonů: „všude tam, kde zvony rozbíjeny, působily ty rány do nich jako vzdech, jako volání umírajících o pomoc.“¹⁸⁹ I zde nechybí fotografie, na kterých je například z věže sv. Víta spouštěn menší zvon z roku 1678 či rekvírovaný zvon Dominik s vojáky.¹⁹⁰ Až při zhlédnutí fotografií si často čtenář uvědomí pravou tíhu a závažnost situace.

*

¹⁸⁴ Jiří Cukr, *Pohled na události let 1900–1950 v městysi Ledenice na základe komparace zápisů v obecních, farních a školních kronikách* (diplomová práce), České Budějovice 2010, s. 27 – 30. (diplomová práce byla obhájena na Ústavu archivnictví Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, dne 14. 6. 2010).

¹⁸⁵ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 17.

¹⁸⁶ Vyhláška o všeobecné mobilisaci – viz příloha č. 12.

¹⁸⁷ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 97.

¹⁸⁸ Fronta na chléb na pelhřimovském náměstí – viz příloha č. 13.

¹⁸⁹ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 172.

¹⁹⁰ Foto rekvírovaného zvonu s vojáky – viz příloha č. 14.

V knize František Bernard Vaněk prokazuje svou sečtělou pomocí citátů a odkazů na různé české i světové autory. Před začátkem kapitoly *Odchod Poláků* je výstižně uvedena báseň ze *Sonetů Krymských* od Adama Mickiewicze, hladové bouře v Pelhřimově připodobňuje k románu *Quo vadis*, kdy císař Nero dal po požáru v Římě: „přivéztí hladovému lidu zásoby chleba a mouky, a tehdy mouka jako sníh pokrývala ulice Říma – tak i 24. srpna r. 1917 poprášila mouka ulice a náměstí Pelhřimova.“¹⁹¹ V boji o zvony je citován Jaroslav Vrchlický: „Celého křesťanstva veškeré zvony slyšel jsem pouti svou do snů mi hrát. Kdybych však stát měl, smrti již blízký, na konci světa, zvon rodné vísky chtěl bych v té směsici rozeznat.“¹⁹²

Podobných odkazů najdeme v knize celou řadu. František Vaněk cituje Otokara Březinu, Fjodora Michailoviče Dostojevského, odkazuje na Jana Amose Komenského, Friedricha Schillera a další. Častokrát také přirovnává současné události k biblickým příběhům, uvádí výroky a modlitby z *Bible*. Nikdy ale svůj názor nevnucuje, naopak, velmi výstižně a vhodně s výpověďmi pracuje. Text pak vyznívá působivě a vznešeně. Je patrné v podstatě na první pohled, že text byl napsán neobyčejně vzdělanou a kulturně aktivní osobností.

3.5 Stagnace kulturního života v Pelhřimově

V kapitole *Kulturní zjevy* vystihuje F. B. Vaněk neblahou situaci za války, při níž stagnovalo téměř veškeré umění. Za válečné „zvířeckosti“ a „vraždění“¹⁹³ se v Pelhřimově zastavila (či byla značně omezena) činnost ochotnického spolku Rieger, pěveckého souboru Záboj, Sokola i Národní jednoty katolické. „Tak měl i všechen kulturní vzlet našich spolků podvázaná křídla.“¹⁹⁴ V podstatě tedy každá činnost vedoucí k utužování národního cítění byla systematicky sledována a následně zakazována. I přesto se členové některých spolků (např. Jízdního odboru) scházeli tajně v obchodě pana Tornera.

¹⁹¹ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 113.

¹⁹² TAMTÉŽ, s. 182.

¹⁹³ TAMTÉŽ, s. 200.

¹⁹⁴ TAMTÉŽ.

3.6 Polsko–český večer a další podpora uprchlické menšiny na Pelhřimovsku

Národní vzpruhu a jedinečný kulturní zážitek znamenal pro občany Pelhřimova polsko–český večer. Konal se 13. února 1915 a jak sám Vaněk tvrdí, stál mezi všemi ostatními pokusy o uměleckou tvorbu v té době na výši, zejména svou koncepcí a programem. Vaněk jej označil jako největší přínos sbratřování dvou slovanských národů. Obsah večera „zaznamenal příštím generacím“¹⁹⁵ a vypadal následovně:

1. Proslov prof. T. Korpala (o přátelství polském a českém).
2. a) Česká národní hymna.
b) Hymna polská.
3. Jenó Hubay: „Carmen.“ Fantasie. Sólo pro housle s průvodem klavíru. Jos. Kratochvíl ml. U klavíru sl. R. Kratochvílová.
4. a) Piesn žolnierska;
b) Jedna góra; mužské sbory
c) Piesn žeglarzy;
5. a) H. Wieniawski: Polonaise;
b) Zd. Fibich–Kubelík: Poěme;
sóla pro housle s průvodem klavíru.
6. F. Chopin: „Nastroje.“ Sólo barytonové, zpívá p. K. Hrabín.
7. P. Křížkovský: „Utonulá.“ Mužský sbor „Záboje“.
8. a) H. Wieniawski: Capricio–Walse;
b) L. Eller: Variace na štýrské melodie;

¹⁹⁵ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 201.

sóla pro housle s průvodem klavíru.

9. Piesni ludowe: a) O przyszlo mi przyszlo; b) Bylaz dróżka byla; sólo barytonové, zpívá p. T. Korpál.

10. F. Spilka: a) Koupím já si; b) A já sám; mužské sbory „Záboje“.

11. Taniec „Mazur“; provedou polští hosté.

12. Żywe obrazy.

Z programu je evidentní, že podíl polských vystupujících umělců byl převažující. Důvodem může být loajálnost k polským uprchlíkům, jichž byl na Pelhřimovsku zaznamenán velký počet:

Název obce	Počet polských uprchlíků
Božejov	21
Cejl (dnešní název Cejle)	11
Dolní Cerekev	27
Nová Cerekev	29
Libkova Voda	9
Pelhřimov	12
Rohozná	14
Nový Rychnov	6
Červená Řečice	26
Celkový počet polských uprchlíků	155

Tento stav se týká roku 1915, kdy „počet Poláků se u nás tenčil“¹⁹⁶. F. B. Vaněk sice v knize uvádí, že si Poláci „u nás hodně zvykli“¹⁹⁷ a spřátelili se s obyvateli Pelhřimova, ale podle jeho názoru se jim stýskalo po vlasti. Česko–polský večer jim

¹⁹⁶ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 43.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 44.

tak mohl připomenout vlastní národní tradice a ulehčit jistě nelehký život v cizí zemi. Polští uprchlíci se vraceli do své vlasti začátkem ledna roku 1916. V Pelhřimově zůstala pouze jedna polská úřednická rodina.

*

„V patách za odcházejícími Poláky prchali sem Italové.“¹⁹⁸ V Pelhřimově zůstaly po odchodu polských uprchlíků prázdné byty, do kterých se nastěhovali uprchlíci italské národnosti. Italů žijících v okrese Pelhřimova bylo o víc než polovinu méně než Poláků, i přesto ale jejich počet byl nemalý:

Název obce	Počet italských uprchlíků
Chvojnov	9
Kojčice	7
Myslotín	14
Pelhřimov	23
Rynárec	7
Olešná	10
Celkový počet italských uprchlíků	70

Vaněk hodnotí pobyt Italů v Pelhřimově jako svízelný, zejména kvůli jejich jazyku. S Poláky se všichni lépe dorozuměli. Italům pomáhala jejich krajanka, paní Bernardí. Tlumočila většinou německy, ale pouze těm, kteří německy rozuměli. Latinský jazyk, co se týče dorozumívání, selhal absolutně. Na druhé straně Vaněk na italských uprchlících oceňuje jejich skromnost, trpělivost a „ač jižní povaha je živá [...] nebyli výbojní.“¹⁹⁹ Pokud František Bernard Vaněk srovnává Italy a Poláky, vždy se přiklání k bezproblémovému chování italských uprchlíků. Italská zbožnost podle Vaňka byla hlubší a opravdovější: „Polská kotvila spíš ve zvyku, ale víra Italů byla uvědomělejší.“²⁰⁰ Stejně tak co se týče pracovitosti a čistotnosti – u Poláků „se úsudky různily – o italské se shodovaly: vzbuzovaly úctu každého, kdo je mohl blíže

¹⁹⁸ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 46.

¹⁹⁹ TAMTÉŽ.

²⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 47.

poznati.²⁰¹ Vaněk tedy shledává italské uprchlíky jako celkově schopnější a slušnější, o příslušnících polské národnosti ale taktéž nehovoří hanlivě.

Výjimku tvoří polští židé. Vaněk otevřeně hovoří o polských židech jako o postavách s dlouhými, špinavými kaftany a s nakroucenými pejzy. Dle F. B. Vaňka byli neustále s něčím nespokojení: „polský žid, který za nedostatku pracovních sil nepomohl rolníkovi, zato však rovnou si běží na politický úřad stěžovat, že mu sedlák nechce dát nebo prodat!“²⁰²

Italským uprchlíkům byly poskytnuty duchovní služby (při bohoslužbách pomáhali dva uprchlí italské kněží – farář Clamer, bydlící v Bechyni a Matouš Holzhauser, sloužící ve Stálci u Tábora). O hmotné potřeby se staralo sedmičlenné komitě²⁰³, jmenované politickým úřadem, jehož členem byl jmenován i F. B. Vaněk. Pro děti italských uprchlíků byla zřízena italská škola v Táboře a Pelhřimově. V Pelhřimově školu otevřeli ve školním roce 1917/1918. Lze podotknout, že slovo „škola“ je pro jednu místnost o šesti lavičkách ve dvou řadách velmi zveličený výraz. I sám Vaněk v knize tvrdí, že tato „škola“ byla „chuděrka“.²⁰⁴ Pravidelně do školy docházelo pouze 6 žáků, ač se jich původně zapsalo 20. Jako důvod Vaněk uvádí přílišnou vzdálenost bydliště některých ze žáků od Pelhřimova či jejich dobrou znalost českého jazyka, takže mohli navštěvovat školy české. Samozřejmě i pro polské uprchlíky existovala v Pelhřimově škola jim určená. Potýkala se ale se stejnými problémy jako škola italská (nevybavené a malé prostory, nepravidelná docházka žáků). Kromě polských a italských uprchlíků se na Pelhřimovsku zdržovali za války i Chorvaté. Vaněk se o nich ale více nezmiňuje.

Děkan Vaněk v podstatě jednou větou v knize shrnuje, jak vypadal pobyt uprchlíků na Pelhřimovsku: „Vystěhovalecký život kreslil obyčejně jen černým uhlem.“²⁰⁵ Nemałym podílem se proto sám přičinil o příjemnější pobyt uprchlíků na Pelhřimovsku. Spolu s italskými faráři připravoval bohoslužby v cizím jazyce, vyučoval náboženství v polské a italské škole a organizoval akce sloužící k rozptýlení uprchlíků při pobytu mimo jejich domov (viz výše polsko–český večer).

²⁰¹ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 47.

²⁰² TAMTÉŽ.

²⁰³ Komitě – skupina osob vybraná z většího celku a pověřená nějakým úkolem; pořadatelský sbor.

²⁰⁴ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 50.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, str. 51.

3.7 Baarův dopis a Bílkův „Magnificat“

Slovesné umění se dle Vaňka jako jediné hlásí za války ke slovu novým řádem a duchovním klidem. V knize je připojen dopis Jindřicha Šimona Baara určený Vaňkovi, v němž Baar zachycuje bídu a nemožnost umělecké tvorby: „Děkuj Bohu, že´s daleko od Prahy! Polí v režii nemám a nelituji toho [...] Zato v zahradě se dřu jako zajatec. Poezie, spisovatelství, ideály, květiny, růže – to všecko musí stranou, brambory, vodnice, tuřín, zelenina za to pěstuje se úsilně. Inu – válka!“²⁰⁶

*

Podmínky pro slovesnou tvorbu jistě nebyly za války příznivé, stejně tak i pro další druhy umění. Vaněk ale situaci na Pelhřimovsku hodnotí vcelku pozitivně, a to především díky tvorbě Františka Bílka. Roku 1915 zemřela matka F. B. Vaňka – Rosálie Vaňková. František Bílek (samozřejmě na Vaňkův podnět) jí vytesal nad hrobem pomník z královédvorského pískovce, na němž „Maria, Panna nejčistější, zpívá v poli lilií své „Magnificat“ – „Velebí duše má Hospodina.“ Trn, vyrostlý ze země, vine se jí v pozadí kolem hlavy.“²⁰⁷ K dokončenému pomníku přivedl Bílek i Otokara Březinu, dle Vaňka „knížete české poesie, na kterou se před ním díval svět s úšklebkem a útrpností.“²⁰⁸ Před pomníkem Březina stál dlouhou dobu mlčky, obdivně a meditoval.²⁰⁹

Za zmínku stojí jistě i regionální moravský sochař Franta Úprka²¹⁰ (1868 – 1929), bratr malíře Joži Úprky. Franta Úprka je autorem pomníku pelhřimovského kovářského mistra Aloise Štěpánka, kterého na pomníku vytesal, jak sestupuje do hrobu²¹¹ – „Do domu malého, ale klidu velkého.“²¹²

František Bernard Vaněk usiloval mimo jiné i o restaurování hlavního barokního oltáře z kostela sv. Bartoloměje, který byl nahrazen novým

²⁰⁶ František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 199.

²⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 204.

²⁰⁸ TAMTÉŽ.

²⁰⁹ František Bílek tvořící „Magnificat“ + nynější podoba pomníku – viz příloha č. 15.

²¹⁰ Franta Úprka – prošel řemeslným školením, aby se mu pak dostalo příležitost pracovat v ateliérech známějších pražských sochařů na monumentálních zakázkách (B. Schnirch). Ve své vlastní tvorbě vycházel z vlasteneckého romantismu, zaposlouchaného do řeči lidového živlu rodného kraje, který oslavil velkou řadou žánrových sochařských studií charakteristických lidových typů. Velmi rychle si však osvojil expresivnější modelační řeč, která dobře zvládnutým secesním stylismem formy násobila vřelý citový náboj jeho psychologicky přesvědčivých sochařských studií. Byl také autorem řady citově podmanivých a suverénně sochařsky zvládnutých hřbitovních plastik a zasáhl svými návrhy i do oblasti drobné figurální keramiky.

²¹¹ Foto pomníku od Franty Úprky – viz příloha č. 16.

²¹² František Bernard Vaněk, *Pelhřimov za světové války*, Pelhřimov 1938, s. 204.

pseudogotickým oltářem od řezbáře Krejčíka z Prahy. Vaňkovým úsilím a spoluprací s Muzejním spolkem se podařilo překonat finanční obtíže, obecní zastupitelstvo vyjádřilo souhlas a po konzervaci byl oltář v kostele v roce 1919 znovu postaven. Jiří Černý ve *Vlastivědném sborníku Pelhřimovska* hodnotí umístění opraveného hlavního oltáře do kostela jako velký kulturní čin, neboť „tento oltář, který stával v kostele od r. 1663, patří k nejvýznamnějším raně barokním pracím svého druhu v českých zemích.“²¹³

Kulturní činnost a umělecká tvorba byla tedy za 1. světové války v Pelhřimově značně omezena. Tento stav se samozřejmě netýkal pouze tohoto města. Lze tvrdit, že tisícileté rčení „Inter arma, silent Musae“ se za války prokázalo jako bezesporu pravdivé. I přesto ale F. B. Vaněk jako hlavní kulturní organizátor v Pelhřimově vynaložil veškeré své úsilí a svých známostí s umělci k tomu, aby kulturní život na Pelhřimovsku nezanikl, což se mu i podařilo.

3.8 Shrnutí

Pelhřimov za světové války je knihou dokumentární, přinášející svědectví o událostech, které přinesla do Pelhřimova první světová válka. Svými četnými beletristickými prvky čtenáře nenudí, dění je vyprávěno poutavě, živě. Zvolením netradičních prostředků jako jsou metafory, expresivní výrazy apod. F. B. Vaněk docílil toho, že se čtenář může těšit z krásy a bohatosti českého jazyka. Text je vnitřně podmalován náboženskou vírou a zbožností, což čtenář ale nevnímá jako jakýsi nátlak a naléhání. V díle najdeme i přes vážnost tématu pasáže humorné, ale i dojemné, plné moudrých úvah a citátů. Čtenářova pozornost je udržována neustálým kontaktem s ním, je nabuzena jeho zvědavost a vyvolána touha číst dál. Čtenář má pocit, že je dílo psáno přímo pro něj. K oživení a jako reálný pravdivý podklad slouží dokumenty a fotografie vložené do textu. Čtenář tak lépe pochopí a představí si souvislosti a často smutnou realitu, která ve městě za války panovala.

Knihu *Pelhřimov za světové války* považuji za jedno z nejpodstatnějších a nejautentičtějších regionálních děl, jež byly kdy zaznamenány.

²¹³ Jiří Černý, *Za děkanem Františkem B. Vaňkem*, In *Vlastivědný sborník Pelhřimovska*, Pelhřimov 1993.

4 František Bernard Vaněk a Jindřich Šimon Baar – voda a oheň?

Tato část diplomové práce se zaměřuje na komparaci mnou vybraných beletristických textů autorů Františka Bernarda Vaňka a Jindřicha Šimona Baara.

Baara jsem pro komparaci s Vaňkovým dílem vybrala pro jejich, v mnoha ohledech, vzájemnou blízkost. Společné je jim poslání celý život plnit funkci duchovního, jenž se věnuje aktivně i literatuře. Jsou si blízcí také věkem. Pro své příběhy oba volí venkovské prostředí. V neposlední řadě je nutno podotknout, že autory pojilo přátelství. Ke komparaci jsem vybrala Vaňkův román z Vysočiny *Na krásné samotě* a Baarovy kratší venkovské povídky: *Pro kravičku*, *Skřivánek* a *Hanče*, ke které se vyjádřil Vaněk v dopise právě Baarovi.

*

Velmi stručně nastíním téma jednotlivých textů a rok jejich vydání. Román *Na krásné samotě* F. B. Vaňka vyšel v roce 1938. Jedná se o románovou kroniku, v níž F. B. Vaněk zaznamenal své vzpomínky na vrch Křemešník, na děje a lidi kolem něj. Zaměřil se především na pana řídícího Josefa Zahálku a s ním spojené prožitky. Román Vaněk připsal Františku Jaromíru Rubešovi²¹⁴ (pocházejícímu z Čížkova u Pelhřimova), jenž „jiskrami srdečného humoru zapaloval národní uvědomění ve všech českých městech i vesničkách.“²¹⁵

Pro kravičku je nejstarší z trojice Baarových povídek z chodského venkova. J. Š. Baar ji napsal r. 1904 pro časopis *Nový život*. První knižní vydání této povídky (s Alšovým obrázkem na titulním listě) vyšlo nákladem *Nového života* v Prostějově v roce 1905 s doslovem: „Svému bratru Panu P. Karlu Dostálu Lutinovu na důkaz lásky napsal jsem tuto knihu.“²¹⁶ Povídka zachycuje odchod mladých manželů do Bavor za prací, aby si následně za těžce vydělané peníze mohli koupit krávu jako hlavní zdroj obživy.

Povídka *Hanče* byla poprvé vydána r. 1917. Jedná se o milostný příběh Ondřeje Švejdy a dívky Hanče v době napoleonských válek, roboty a útisku poddaného lidu. Zároveň je kritikou doby válečného strádání a vojenské zvrůle.

²¹⁴ František Jaromír Rubeš (1814 – 1853) – prozaik, autor humoresek, deklamovánek, spoluzakladatel humoristického sborníku *Paleček*. Jeho nejslavnější dílo *Pan Amanuensis na venku, aneb putování za novelou*, se dočkalo zatím dvanácti vydání.

²¹⁵ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 5.

²¹⁶ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 352.

Povídka *Skřivánek* vyšla v první verzi v roce 1912 ve svazku „Skřivánek a jiné povídky“. Jindřich Šimon Baar vypráví příběh výměnkáře Skřivánka, typického chodského venkovana, skrze kterého ukázal tradiční chodské zvyky. Vykreslil jeho dobré i špatné vlastnosti a prezentoval názor venkovského člověka na velkoměstský život.

4.1 Vzájemná blízkost F. B. Vaňka a J. Š. Baara

Jindřich Šimon Baar se narodil roku 1869. Pouze o tři roky později přišel na svět František Bernard Vaněk. Byli to tedy vrstevníci. Od mládí oba tíhli k literatuře, ale především se zajímali o náboženskou problematiku. Toto zaměření byl v podstatě jejich životní osud – Vaněk i Baar se stali knězi a po celý zbytek života toto poslání beze zbytku plnili. Literaturou se však i přes „pracovní“ vytížení nepřestal zabývat ani jeden z nich.

Jindřich Šimon Baar psal verše již při svých studiích, stejně tak František Bernard Vaněk tvořil básně v raném věku. Dokladem básnické Vaňkovy tvorby z tohoto období je báseň *Tři matky* z roku 1893, kterou uveřejnil časopis *Museum*. Literární činnost Vaňkova i Baarova pak pokračovala zasíláním příspěvků do časopisu *Nový život*. J. Š. Baar přispíval i do časopisu *Kazatelna*, který F. B. Vaněk v roce 1902 založil. Sám Vaněk v *Kazatelně* otiskl několikrát i svůj článek.

Z hlediska beletristické činnosti lze Baara charakterizovat jako autora povídek, v nichž se zabývá osudem duchovních. Dalším jeho námětovým okruhem je oblast Chodska. Při psaní svých děl využil Baar hlubokou znalost chodského regionu. Výsledkem jeho literární činnosti jsou venkovské realistické romány a povídky, živě a poutavě popisující jak chodskou krajinu, tak především obyvatele a jejich zvyky. František Bernard Vaněk se taktéž ve své beletristické práci věnoval kraji, ze kterého pocházel a který dobře znal, a to Vysočině, konkrétně pak prostředí vrchu Křemešník.

Shrneme-li tedy společné Baarovy a Vaňkovy znaky a rysy, shledáme jich celou řadu. Kněží – spisovatelé narození v druhé polovině 19. století, po celý život s živým zájmem o kulturu a literaturu, v níž se věnují konkrétnímu regionu.

Vztah mezi F. B. Vaňkem a J. Š. Baarem je popsán ve vzpomínkové knize *Vlaštovky se vracejí*, jejímž autorem je právě Vaněk. Tito dva kněží se stýkali na schůzkách Katolické moderny a na schůzích Jednoty katolického duchovenstva.

Vyměňovali si informace rovněž formou korespondence. František Bernard Vaněk charakterizuje ve své knize Baara jako ohnivého řečníka statné postavy a pádné ruky, jež psala silným rázovitým rukopisem.²¹⁷ Ve *Vlaštovkách* se dále zmiňuje o odlišném nazírání Baara na různé skutečnosti. Baarovy názory se s Vaňkovými velmi rozcházejí. Přestože se v lecčem neshodli a často se osobně, či písemně dohadovali, byl mezi nimi vztah, jenž se rozhodně nedá nazvat nepřítelstvím. Baar si Vaňka velmi vážil, neboť mu poslal svou *Hanči* i s věnováním. Vaněk mu záhy navrhl její zdramatizování a zhudebnění a dovolil si mu také naznačit postup jednotlivých jednání. Baar nadšeně souhlasil – v dopise, kde Vaňka oslovuje „Můj drahý Francí“²¹⁸, sděluje, že zhudebnění svěří svému příteli Jindřichu Jindřichovi²¹⁹.

Povídky Jindřicha Šimona Baara mají mnoho podobných rysů s Vaňkovým románem *Na krásné samotě*, v některých důležitých znacích se však výrazně liší. Níže se pokusím postihnout společné, avšak místy velmi odlišné skutečnosti Vaňkovy a Baarovy tvorby.

²¹⁷ František Bernard Vaněk, *Vlaštovky se vracejí*, Praha 1946, s. 78.

²¹⁸ MZA v Brně – SokA Pelhřimov, F. B. Vaněk, karta č. 1, fol. 294.

²¹⁹ Jindřich Jindřich (1876–1967) – hudební skladatel, milovník chodského národopisu. Jeho největším dílem je 26dílný etnografický sborník *Chodsko*. Čtyři první díly obsahují chodský slovník, gramatiku a historii Chodska. Další 22 dílů je věnováno životu, zvykům chodského lidu a lidové kultuře Chodska. Výsledky své sběratelské činnosti publikoval v devítidílném *Chodském zpěvníku*, který obsahuje více než 1400 notových záznamů písní a na 4000 textů. Je to sbírka ve své rozsáhlosti a úplnosti ojedinělá nejen v naší, ale i ve světové literatuře.

4.2 Přítomnost Boha v textech

Patrně první skutečnost, jež je očekávána u prózy sepsané knězem, je náboženská, duchovní oblast, která bude prostupovat celým textem. Tento fakt je v podstatě samozřejmý, tudíž osoba Boha a duchovní život je zastoupen jak v Baarových povídkách, tak v románu *Na krásné samotě* F. B. Vaňka. Ani u jednoho z autorů ale není v takové míře, jak by mohlo být očekáváno. V povídce *Hanče*²²⁰ Jindřich Šimon Baar uvádí spojení „Pán Bůh“ pouze jedenkrát. Dále používá přívlastek „boží oheň“²²¹ a biblické přirovnání: „Zapřelas ho, jako Jidáš zapřela.“²²² V dalších povídkách se samozřejmě postava Boha vyskytuje také a mnohem častěji. V povídce *Pro kravičku* nazývá Baar Boha mocným a laskavým králem.²²³ Zřídka využívá i citátů z Bible: „Nebudete-li jako maličci tito, nevejdete do království božího.“²²⁴

U Františka Bernarda Vaňka je duchovní život přítomen ve větším rozsahu, což je pravděpodobně způsobeno především jednou z hlavních postav románu – páterem Vlčkem. Román *Na krásné samotě* obsahuje několik kapitol, jejichž hlavním dějištěm je kostel, popřípadě fara. Avšak ani v nich nenajdeme výhradně náboženské zaměření, či poučky, jak se chovat dle pokynů církve. Vaněk hojně využívá i odborných názvů z náboženské oblasti, jež jsou vysvětleny na konci knihy v oddílu *Vysvětlivky*. Pro příklad mohu uvést *ofertorium* (= část mše svaté, též část hudební skladby či zpěv doprovázející tuto část mše); *de profundis* (= začátek žalmu zpívaného na pohřbech: z hlubokosti volal jsem k Tobě, Pane) či *confiteor* (= lat. Vyznávám se, zpovídám se). V obou knihách je zjevná láska k Bohu, která prostupuje oběma texty. Nutno ale podotknout, že v přiměřeném množství. Z Vaňkova románu ani Baarových povídek není v žádném případě jasně zřejmé, že knihy byly napsány duchovními. Oba spisovatelé pouze promítli svou náklonnost k Bohu do svých děl, rozhodně ne nijak fanaticky a přehnaně. Silná víra v Boha Baarových a Vaňkových postav pouze dotváří a podtrhuje jejich mravní čistotu a čestný charakter.

²²⁰ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 29.

²²¹ TAMTÉŽ, s. 38.

²²² TAMTÉŽ, s. 47.

²²³ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 130.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 346.

4.3 Významné ženy v životě obou autorů

Dalším společným rysem obou spisovatelů je velmi pozitivní vztah ke konkrétní ženě. V případě Baara se jedná o cit k babičce Dorotě Baarové, Vaněk cítil velkou lásku ke své matce Rosálii Vaňkové.

Jindřich Šimon Baar věnoval babičce v povídce *Hanče* téměř celý prolog, který začíná slovy: „Ve stínu putimského kostelíka nedaleko města Písku spí drahá hlava mé nezapomenutelné babičky Doroty Baarové.“²²⁵ Baar píše o šťastných, veselých prázdninách, které u babičky strávil. Nechybí ani její vnější a vnitřní charakteristika: „Babička, už tenkrát malá, útlá jako věchýtek, do uzlíčku by ji člověk pobral, chodila v parném létě v kožíšku, ba poslední léta svého pěkného života ani z postele neslézala. Ale hlavičku měla stále jasnou, usmívavou jako sluníčko, očka veselá jako dítě a hlásek krásný jako stříbrný zvonek.“²²⁶ Uvedený popis, který obsahuje četná deminutiva, vyznívá velmi laskavě a mile, až dětsky naivně. Nepochybně ale z tohoto krátkého popisu číší láska a obdiv vnuka ke své babičce.

František Bernard Vaněk věnoval své matce v románu *Na krásné samotě* druhou kapitolu. Má název *Srdce ze zlata* a Vaněk v ní popisuje svou matku podobně, jako Baar babičku, vyhýbá se však deminutivům, celkový popis je realističtější, důstojnější, vážnější: „Byla drobnější postavy, kulatého obličeje, z něhož se usmívaly dvě modré oči; ruce měla upracované, kostnaté, namodralými žilami navrch zbrázděné. A těma jejíma očima bylo možné pohledět hluboko, tam, kde bilo její srdce, celé ze zlata. Když se na někoho usmála, vždycky prostě, dětsky milounce, byl hned každý její.“²²⁷ Vaněk dále píše o jejím nelehkém životě, o nadhledu, který přes životní útrapy neztratila. Baar svou babičku miloval, stejně Vaněk matku. Oba obdivují přívětivost, dobrosrdečnost a laskavost těchto důležitých, ne-li nejdůležitějších žen, jejich života.

4.4 Regionální zvyky a tradice

Pravděpodobně z důvodu témat, jež si autoři zvolili – vesnické prózy a období, v němž se příběhy odehrávají – seznamují čtenáře s lidovými zvyky

²²⁵ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 7.

²²⁶ TAMTÉŽ.

²²⁷ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 9.

a tradicemi, které se v konkrétních oblastech dodržovaly. V Baarově *Hanči* je podrobně vylíčen podvečer před prvním májem – svátek sv. Filipa a Jakuba, kdy „městečkem rozléhalo se zuřivé práskání bičů, jimiž chasa zaháněla čarodějnice.“²²⁸ Čtenáři se dozvídají o zvyku, pomocí něhož lidé chránili sebe a dobytek: „Do hnoje před chlívem a po dvoře zapichovali hospodáři rašící větvičky břízek a šípků, aby v nich uvázla všeliká síla nečistá a nemohla škodit lidem a dobytku.“²²⁹ Ve *Skřivánkovi* jsou vylíčeny námluvy Matouše a Markýtky, včetně furiantského dohadování se o věno a majetek. V povídce *Pro kravičku* se hned v první kapitole čtenář seznámí se zvyklostmi, které předcházely pohřbu (zpověď, přijímání těla Páně, rozloučení se s lidmi ve vesnici, kteří osobně přišli ke smrtelnému loži, a následně samotný proces pohřbu).

F. B. Vaněk v románu věnoval zvykům a tradicím též podstatnou část. Lidovými zvyky se zabývají čtyři kapitoly jdoucí po sobě – *Svatý Mikuláš na faře*, *Vánoce*, *Půlnoční*, *Koledy*. Již z názvů je evidentní, jaké zvyky se v kapitolách vyskytují. Zajímavý je zvláště odstavec, v němž se čtenář dozvídá, jaké jídlo obsahovala štědrovečerní večeře na počátku 20. století na Vysočině: „Přinesu krupičnou polívku, hned je pryč, a kubu na druhé míse, hrách se zelím na třetí, mazaný vdolky na čtvrté, všecko jako dyž vymete. Potom dostane každé koledy: jablka, vořechy, každé svou caltu (= vánočka, příp. pletené pečivo), s kterou si hospodáři, jak chce; ináč při stole se krájí ze společný.“²³⁰ Tato pasáž, ve které promlouvá babička, pokračuje jejím vyprávěním tradice. Z každého druhu jídla se část odebrala a odnesla dobytku, drůbeži a studni. Kdo měl rybí kosti, zakopal je ke stromům, aby hojně plodily. Z dalších dodnes známých zvyků se v knize píše například o házení střevícem přes hlavu, zpívání koled či zlatém prasátku.

Zájem obou autorů o obyčej a folklor je dán jejich životem na vesnici a v křesťanské rodině, kde se zvyky pevně dodržovaly a byly samozřejmostí. Pro čtenáře neznalého takovýchto lidových tradic je toto novým zjištěním a zároveň zpestřením textu. Čtenáři popis tradic a ustálených zvyklostí napomůže k lepší představivosti života na vesnici té doby a umožní mu lépe se vžít do probíhajících událostí.

²²⁸ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 90.

²²⁹ TAMTÉŽ.

²³⁰ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 41.

4.5 Jazyk a styl textu

V podstatě na první pohled lze spatřit odlišný jazyk, resp. odlišné použití některých výrazů obou autorů. U Jindřicha Šimona Baara může až šokovat časté vulgární vyjadřování, které není hodno kněze, charakter povídky však skvěle doplňuje. Baarovy slovní obraty v povídce *Hanče* jako „peleší se“²³¹, „neožíral se“²³², přirovnání „jako by byla od psů pokálena“²³³, slova „hambářka“ a „nestoudnice“²³⁴ by Vaněk, troufám si říci, nikdy nepoužil. Nejhrubší Vaňkova nadávka v knize *Na krásné samotě* je „zmije“²³⁵. Tuto nadávku najdeme i v Baarově *Hanči*.²³⁶

Překvapující je u J. Š. Baara i popis oblasti milostné, až erotické. Tyto situace popisuje bez skrupulí: „Schraubeck tiskl kyprou tanečnici v náručí, div ji neudusil. Cítil, že svírá v rukou sladký a svěží plod, který musí utrhnout a ochutnat za každou cenu.“²³⁷ Zvláště ohromující je část, v níž je líčen pokus o znásilnění hlavní hrdinky. J. Š. Baar skutečně popisuje situaci i se všemi detaily, které mohly v době vydání povídky působit pohoršivě: „Dráždil ho a rozpaloval ten odpor, oheň, který jí sálal z očí, plná ňadra, která se jí prudce zvedala a klesala, jak rozčileně oddychovala. „Tak ty mi budeš ke všemu ještě odporovat? Dělat drahoty snad?“ Jako býk až k nepřičetnosti rozvášněný na nic se neohlížel, sevřel Hanu do náručí a jen supěl: „Ty musíš!“²³⁸ Scéna pokračuje podobným způsobem dále.

Pro Vaňka je charakteristická čistá láska, milostným aktům se vyhýbá. V tomto směru se tedy autoři naprosto rozcházejí. Jako další podobný případ mohu uvést situaci z Baarova románu *Holoubek*. J. Š. Baar otiskoval *Holoubka* v letech 1918 a 1919 v měsíčníku *Týn*. Knižně vyšel v roce 1920 nákladem Gustava Francla v Praze a byl poctěn cenou České akademie věd a umění. V románu *Holoubek* je vystižen život a poslání českého venkovského kněze, od maturity přes život v kněžském semináři až k farářově smrti. V románu Baar zmiňuje situaci při maturitní zkoušce, při níž je z matematiky zkoušen student Holoubek. Studentovi dělá ale problémy rozpomenout se a zkoušející komisař promluví: „Nejsem zde

²³¹ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 14.

²³² TAMTÉŽ, s. 29.

²³³ TAMTÉŽ, s. 34.

²³⁴ TAMTÉŽ, s. 63.

²³⁵ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 246.

²³⁶ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 56.

²³⁷ TAMTÉŽ, s. 33.

²³⁸ TAMTÉŽ, s. 80.

proto, abych vám objasňoval rozdíl mezi curvami rovinnými a curvami prostorovými, nemohu vám teprve zde a teď popisovat curvy algebraické a curvy transcendentní, nemohu a také nechci vykládat o curvách kubických, o curvách reálných, o curvách – ²³⁹ Následoval obrovský smích, který zavládl celou třídou: „Veselý Chalupa se neovládl, užil dvojsmyslného slova k vtípu, který ležel takřka na dlani, lehkomyšlné mládí přihlásilo se k svému právu na bezstarostné veselí, hlaholil zdravý, bezuzdný, nakažlivý smích, rostl a burácel místností, kde až do té chvíle jenom svíravý strach, napjaté ticho, hrozná úzkost a bázeň svíraly hrdla všech.“²⁴⁰ Ani profesori nemohli odolat a tutlali smích. Inspektor, který svou promluvou rozesmál studenty i učitelský sbor, vzápětí pochopil, čeho se dopustil: „I on patrně pochopil sprostý dvojsmysl své invektivy, schlípl náhle, spustil se do křesla a hrobovým hlasem poručil...“²⁴¹ Touto historkou Baar jistě čtenáře pobaví, ovšem pokud si uvědomíme, že tento text psal kněz, může se jevit příběh jako překvapující, nevhodný a možná šokující. Na druhou stranu ale Baar tímto naznačuje, že život duchovních nemusel nutně znamenat strohou jednotvárnost, jak si spousta nezasvěcených lidí myslí.

*

Autoři se shodují v používání odborných názvů, které jsou následně vysvětleny pomocí vysvětlivek. F. B. Vaněk využívá opravdu mnoho termínů, jež v textu pak plní dojem vysoké vzdělanosti, kterou Vaněk nepochybně oplýval. Z velkého množství odborných názvů mohu uvést pro příklad *klerika* (= dlouhé kněžské roucho), *apologie* (= obhajoba, obrana) či *ambity* (= zdobené chodby kolem kláštera či poutního kostela).²⁴² J. Š. Baar v *Hanči* seznamuje čtenáře s výrazy například *graciál* (= dar z milosti vojenským vysloužilcům) či *konskripce* (= soupis).²⁴³ Spíše ale ve svých venkovských povídkách odbornou terminologií vynechává, zaměřuje se v nich na výrazy nářeční (viz níže), které lépe dokreslí charakter a venkovskou atmosféru příběhů. Naopak ve zmíněném Baarově románu *Holoubek* se děj odehrává v prostředí kněžského semináře a fary, je tedy naprosto přirozené hojně využití i odborných názvů, často i v latinském jazyce (např. *in*

²³⁹ Jindřich Šimon Baar, *Holoubek*, Praha 1989, s. 13.

²⁴⁰ TAMTÉŽ.

²⁴¹ TAMTÉŽ, s. 14.

²⁴² Uvedené výrazy jsou vysvětleny v oddílu *Vysvětlivky*, s. 265 – 269.

²⁴³ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 22.

camera caritatis = ve skrytu lásky, *matutinum* = ranní modlitba, *tonzura* = vyholené temeno hlavy, a další).

Vaněk a Baar využíváním odborné terminologie prokazují svou vzdělanost, „specializaci“ a čtenář má tímto možnost poznat kněžské názvosloví.

*

V textech obou autorů se vyskytují ve velké míře nářeční výrazy. Čtenář se tak více přiblíží dané oblasti a jejímu obyvatelstvu. Baarovy postavy hovoří chodským nářečím („Tamtury chodí naši do Babor“²⁴⁴ či např. „Je německýj, [...] hale bude vám památkou na to, že sem teky bula v Němcích.“²⁴⁵). Mimo to dále u Baara „dudáč s houdkem a štěbencem“ je houslista s klarinetistou, „strakatítkové“ povlečení²⁴⁶ je sváteční, atd. Vaněk osvětluje např. lidové názvy oděvů, jako *rozsívka* (= zástěra, plachetka), *fěrtoch* (= zástěra) nebo *čuba* (= kožich podšitý huňatou kožešinou).²⁴⁷

Lidové tradice vyjadřují oba autoři také častým citováním lidových písní. V povídce *Hanče* Ondřej Švejda při odjezdu na vojnu zpíval:

*„Sbohem, má Hančičko,
rodiče, sestřičko!
Huž mi dali pouta
vezou mě do Kouta.*

*Sbohem, můj domove,
lesy ha stromové,
esli se neztratím,
já se k vám navrátím.*

*Mý poslední slovo:
Sbohem, Pořekovo!
Haž tě s vočí sejdu,
vzpomínej na Švejdu!“²⁴⁸*

²⁴⁴ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 138.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 176.

²⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 129.

²⁴⁷ Oddíl *Vysvětlivky*, s. 265 – 269.

²⁴⁸ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 35.

Ve Vaňkově *Na krásné samotě* zase doprovází svým zpěvem řídící Zahálka dudy:

*„O posvícení všechno to voní,
tak jako v hapatyce!
V každém stavení tlučou koření
a pečou kosmatice!“*

Lidová píseň měla v dřívějších dobách velmi silný kulturní význam, zejména pro vesnické obyvatelstvo. Písně se přenášely z generace na generaci, lidé se jimi doprovázeli při práci venku či doma, patřily k jejich každodennímu běžnému životu. Pomocí písní vyjadřovali své emoce (viz zpěv Ondřeje Švejdy). To, že autoři uvádějí konkrétní znění písně, působí na čtenáře velmi autenticky a rozjítří jeho city jistě mnohem více, než kdyby byl použit například jen název písně, nebo pouhá zmínka o tom, že si postava jakousi píseň zpívala.

Román *Na krásné samotě* i Baarovy povídky obsahují pranostiky. Ve Vaňkově případech např.: Na svatou Kateřinu, schováme se pod peřinu, na svatou Baruši – čepici na uši!²⁴⁹, zatímco J. Š. Baar zmiňuje: „Leden – za kamny zmrz jeden“²⁵⁰). Oba autoři používají různé frazémy „(nebožka se v hrobě ještě ani neopotila“²⁵¹), originální přirovnání („V hospodě se zatím naši hrdinové rozehřívají asi tak, jako když někdo promoklý vlez za kamna.“²⁵²; „...chytíš se na muj grunt jako kapr na červa“²⁵³). F. B. Vaněk i J. Š. Baar využívají i přísloví typických pro jejich oblast, a to tak, že nechají promlouvat své postavy, jež určitá rčení a úsloví prezentují jako „u nás se říká...“ Jako příklad mohu uvést z Baarova *Skřivánka*: „Hu nás se říkává: 'V pondělí ha v houteryj perou hospodyně. Ve středu ha ve stvrtek podruhyně. V pátek ha v sobotu – bez urážky – jenom svině.“²⁵⁴

*

Pro Františka Bernarda Vaňka i Jindřicha Šimona Baara je typické obracení se přímo ke čtenáři, čímž dokážou čtenáře upoutat a vzbudit zájem. Baar: „Najde-li

²⁴⁹ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 77.

²⁵⁰ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 246.

²⁵¹ TAMTÉŽ, s. 199.

²⁵² František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 60.

²⁵³ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 203.

²⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 324.

při této četbě laskavý čtenář ve svém trpném zármutku alespoň krůpěj útěchy, dosáhnou tyto řádky svého účelu.²⁵⁵ Stejně tak Vaněk: „Nebylo by s podivem, kdyby přšely stížnosti čtenářů této knihy,…”²⁵⁶

U obou autorů tedy najdeme shodné jazykové rysy, originalnost přirovnání, typické nářeční výrazy, rčení, přísloví, pranostiky, atd. Vzájemná odlišnost spočívá zejména v oblasti využívání hovorových slov a vulgarismů, kterých se Baar nebojí použít.

4.6 Láska k rodné zemi, vlastenectví, obdiv k přírodě

Pro literární tvorbu Františka Bernarda Vaňka je láska k vlasti hlavní linií, což je logickým vyústěním jeho politické angažovanosti i toho, jak žil. Jeho vlastenecké a antimilitaristické postoje jsem již zmínila v kapitole *Pelhřimov za světové války*. Nyní se zaměřím na vlastenecký obsah románu *Na krásné samotě*.

Výjimečnost románu *Na krásné samotě* v tomto ohledu tkví mimo jiné v době, kdy bylo dílo publikováno a následně nejvíce čteno (1938–1945). Po svém vydání v roce 1938 se tento Vaňkův román mohl stát obzvlášť důležitým právě pro své vlastenecké zaměření. Je možné polemizovat o tom, zda dobově aktuální vlastenecké vyznění díla bylo autorovým záměrem, a ne pouhým vedlejším efektem vyplývajícím z žánrové charakteristiky díla (venkovská próza s hlavními motivy jako soužití člověka s přírodou, úzký vztah k venkovskému prostředí, k rodnému kraji, harmonické mezilidské vztahy, apod.). Nicméně Vaňkovy životní postoje jistě odpovídají tomu, jak je následně promítl i do svých děl. Martin C. Putna v *České katolické literatuře 1848–1918* tvrdí, že v románu *Na krásné samotě* „vlastenectví a dobrácký, neštiplavý humor zde alfou i omegou jsou.“²⁵⁷ Samotné postavy vystupují ryze vlastenecky a láskyplně ke své rodné zemi. Řídící Josef Zahálka je vlastencem celou svou duší. V jedné z kapitol mu farář Vlček vyčítá, že při svých výkladech o historii křemešnického kostela nikomu neprozradí, že svou statečností kostel 12. listopadu 1890 zachránil před vyhořením. Zahálka mu odpoví: „Kdo nedovede dát něco bez cedulky se svým jménem na oltář vlasti, bez bubnu v novinách, mohl by být někde u kapely znamenitým trubačem, ale nemůže být

²⁵⁵ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 8.

²⁵⁶ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 73.

²⁵⁷ Martin C. Putna, *Česká katolická literatura v evropském kontextu, 1848–1918*, Praha 1998, s. 559.

řádným vlastencem!“²⁵⁸ Zahálka si je také vědom významu národních písní, učí děti ve škole, že jsou „krásné, jak byla teprve krásná, něžná duše našeho lidu, která je složila!“²⁵⁹ Lituje toho, že dnes jich lidé už zapomínají, odkládají své kroje a zvyky a i své české písně nezpívají. Svým žákům klade na srdce, aby českou píseň národu zachovaly.

„Přírodu znát, bylo Zahálkovi málo. Třeba ji milovat!“²⁶⁰ Zahálka trávil v přírodě většinu svého času, brával do ní své žáky, jež učil takto názorně přírodopis, pronajal si pole pod lesem, kde rouboval stromky, znal každou rostlinu i zvíře v okolních lesích a lásce k přírodě učil i své vlastní děti. Z rukopisu Královédvorského Zahálka přednáší z paměti celé partie a je neúnavným vypravěčem místních pověstí. Jedinou větou vystihuje vypravěč v *Na krásné samotě* Zahálkův postoj: „Tato láska k přírodě mu byla nerozlučnou sestrou lásky k vlasti.“²⁶¹

Druhá z hlavních postav románu, autobiografická postava pátera Vlčka, je vylíčena v tomto ohledu skromněji, vlastenecké ideály ale spolu se Zahálkou sdílí, což je očividné. V závěru knihy se pak Zahálka dozvídá, že otec duchovní (v knize tedy páter Vlček, ve skutečnosti F. B. Vaněk) „v městě třikrát [...] za sebou odepřel panu okresnímu hejtmanovi zvonit na oslavu, že Rakousko dobylo hlavní město Srbska Bělehrad. Zahálka zbystril sluch a mlsně gustýroval odboj svého přítele a několikrát jej, přikyvuje hlavou, šnupečkem oslavil.“²⁶² Řídící Zahálka i farář Vlček se tedy v lásce k vlasti myšlenkově shodují.

Jindřich Šimon Baar vlastenectví prokázal zejména svým zájmem o chodské tradice, sběratelstvím lidových písní a pohádek. Aktivně spolupracoval dokonce s přípravným výborem Národopisné výstavy československé (uskutečněné r. 1895) a organizoval zde výstavku národopisného materiálu. Po Baarově smrti byl v Klenčí zřízen pomník s jeho sochou ve vesnici Výhledy. Na památníku je vytesán i Baarův citát dokládající jeho pouto k vlasti:

„Pane Bože!

Všecky struny v srdci

mém již popraskaly.

Jedna jediná mi zbyla.

²⁵⁸ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 86.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 233.

²⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 100.

²⁶¹ TAMTÉŽ, s. 101.

²⁶² TAMTÉŽ, s. 248.

*Miluješ-li mě – dej – abych
směl na ni zahrát
píseň o lásce k této
tvrdě kamenité zemi. “*

– J. Š. Baar

Baarovy postavy v povídkách *Hanče*, *Pro kravičku* a *Skřivánek* smýšlí očividně vlastenecky a svým jednáním dokazují lásku k rodné zemi.

Barka s Adamem v povídce *Pro kravičku* se rozhlížejí po krajině v Postřekově a oba vyjadřují své zalíbení: „Pěkně je hu nás,“ pochvaloval si Hadam rodný kraj a dlouhým pohledem jej objal. „Ba, jako nihdež na světě,“ přisvědčila tiše nevěsta a vzdychla.²⁶³ Jakkoliv se postavy zmíní o Chodsku, mluví o něm jako o „milém kraji našem“²⁶⁴. Lásky k vlasti venkovského, rolnického člověka se projevuje v Baarových povídkách především tehdy, když se některá z postav povídky ocitne mimo svůj rodný kraj (ať se jedná o Prahu, či odchod do ciziny). Pro Barku s Adamem znamená práce v Německu nutné zlo, neboť pouze tam si mohou vydělat dostatečné peníze na vysněnou „kravičku“. V cizině jsou oba nešťastní. Pro potěšení se rozhodnou jít v Německu do hospody, na „lidovou zábavu“.²⁶⁵ Barka si představovala zábavu jako muziku u nich v Postřekově s houslkem a dudáčem, s tanečnicemi oblečenými do červených, zvarhanělých šerk, červených punčoch a květovaných fěrtušek. Chlapci se kolem nich točí „v modrých kazajkách, anebo vysvěcení, v lajblech – bílé rukávy košil kmitají se nad hlavami, jasně žluté koženky až píchají svou sírovou barvou do očí – v úžasné pestrosti mísí se, prostupuje a splývá všechno navzájem...“²⁶⁶ Takový pohled Barka považovala za „malebný, že slovy nedovede to nikdo vylíčit – pouze malíř, Úprka například, dovedl by některý okamžik zachytit čarovným svým štětcem.“²⁶⁷ Zábava v Německu se samozřejmě naprosto lišila od té české – postřekovské. Pro Barku toto zjištění znamenalo bolestné zklamání: „Cizo, cizo mi tám bylo šechno,“ potom doma naříkala si zoufale.

²⁶³ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 138.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 143.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 165.

²⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 166.

²⁶⁷ TAMTÉŽ.

„Bulský lidi²⁶⁸, bulský šaty dybych bula viděla, bulský písničky dybych tam bula slyšela, bulo by se mý srdce potěšilo.“²⁶⁹ Všechny Baarovy postavy se drží přísloví: „Šudýž dobře, hale doma nejlíp.“²⁷⁰

Stejně rozčarování, mnohdy až zlost cítí Baarovy postavy v momentě, kdy navštíví Prahu (tento fakt se objevuje i ve Vaňkově románu *Na krásné samotě*). Poté, co se hlavní postava z Baarovy povídky – výměnkář Antonín Skřivánek – vrátí z návštěvy Prahy, všem ve vesnici vypráví o hrůzách, jež tam zažil. Praha je pro Skřivánka Babylon, ve kterém se nevyzná. Pražany považuje za pohany a poté, co je dokonce okraden, směle prohlašuje: „Vostávijte tu s Pánem Bohem. Jenom sem si tý dnešní Prahy líz, jenom si k ní čich, ha huž jí mám haž po uši. To my sme v Borovně eště svatý lidi ha nic neburu na ně svatýmu Petrovi žalovat.“²⁷¹

I Vaňkův řídící Zahálka je v Praze nešťastný. Při výhledu z okna vidí pouze holou stráž, venku stojí nespočet „namyšlených domů a několik fabrických komínů chrlí na ně bez ustání mraky kouře, jako by závodily, který z nich umouní ulici nejvíce.“²⁷² Skřivánek spatřuje Prahu taktéž jako „moře kamenné, nikde nejsou žádné šumavské hory, zelené louky, metající se žita a černé lesy, jak byl zvyklý.“²⁷³

Další z negativně vnímaných postřehů představuje percepce hudby. Hudbu v pražských hostincích přirovnává Zahálka k řezání pily do zdravého stromu v lese. Hned dává za příklad hudbu u nich doma, na Křemešníku, kde „když zazněla drsná nota, byla vždycky měkce podmalována; a ty všelijaké orchestry, orchestriony, skladby, umělůstkářské, chladné, srdci cizí, měly by si poslechnout koncert pěvců v lese!“²⁷⁴, (tentýž pocit má Barka v německé hospodě, jak bylo popsáno výše).

Naprosto shodně se Baarův Skřivánek i Vaňkův Zahálka chovají při návštěvě pražského divadla. Ani jeden z nich není zvyklý na honosnost a vážnost velkoměstské kultury. V divadle jednájí tak, jako by se nacházeli doma při venkovském divadelním představení. Skřivánek si v Národním divadle zapálí fajfku a Zahálka se tak vžije do děje, až vykřikuje polohlasité poznámky. Vzápětí je však syčením ostatních diváků umlčen. Shodně oba popisují obyvatele Prahy jako lidi, kteří „hutíkají, jako by jim paty hořily, jako by po žhavý plotně bosí běžili, jako by je

²⁶⁸ V chodském nářečí vypadá přičestí minulé od slovesa „být“ takto: bul/bula/buli, atd. Chodům kvůli této změně bylo přezdíváno Buláci.

²⁶⁹ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 168–169.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 286.

²⁷¹ TAMTÉŽ, s. 327.

²⁷² František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 260.

²⁷³ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 277.

²⁷⁴ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 260.

něhdo zrovna honil²⁷⁵; „u krámů zevlují, v autech létají, navzájem se vyhýbají, do sebe vrážejí.“²⁷⁶ Vaňkův Zahálka, naprosto shodně s Baarovým Skřivánkem, hodnotí Prahu jasně: „Pravý Babylon. Hlava se z něho točí.“²⁷⁷

Jindřich Šimon Baar i František Bernard Vaněk proti sobě celkem absolutně staví venkovského člověka jako představitele zdravého národního jádra a „zkaženého“ městského Pražana. Baarovy a Vaňkovy postavy života v Praze nerozumí a odsuzují ho. Oba autoři tímto vyjádřili svůj pevný vztah k venkovu, své sympatie k „obyčejnému“, prostému člověku a lásku k rodnému kraji.

*

Kladný vztah k přírodě, ke krajině prolíná jak Baarovo, tak Vaňkovo dílo. Často až lyrické líčení přírody obsahuje u obou autorů četné personifikace, neobvyklá přirovnání. Z popisů je zřejmá láska obou autorů k „čistému“ venkovskému prostředí, kterou promítají do svých postav. Pasáže v popisu krajiny jsou poměrně dlouhé a podrobné a u Baara i Vaňka velmi podobně stylizované: „Dívali se znova na širý kraj, sněhem jako bílou košilí kmentovou oděný. Na tisícerych místech už prokukovalo černé, nahé tělo matky země; předjarní, jako šípy ostré paprsky sluneční probodaly sněhový rubáš kraje a temné hrudy oranice zdvihaly vlhké hlavy směrem k životodárnému slunce. Hleděli na bělavé, nakadeřené mraky, jak se honily po nebi, mizely za obzorem a nové od jihozápadu, za Čerchovem, se vytahovaly.“²⁷⁸ Takto spatřují Barka s Adamem rodnou krajinu Chodska. Ve Vaňkově románu se do křemešnického kraje rozhlížejí páter Vlček spolu s řídicím Zahálkou: „S cibulovitou věžičkou se dívali do dálek, s ní do lazurových výšin ukazovali celému kraji, s větérkem bílým břízkám vlasy čechrali. Někdy se zdálo, jako by sbor opepřených pěvců z hlubin jejich duší myšlenky vybíral a potom jim je v nejsladších melodiích vyzpíval. S obláčky se zase vznášeli nad vlastní, po nich ji celou pozdravovali. S hrady Lipnicí, s Orlíkem předli zkazky o zašlé jejich slávě, s Lešovským potůčkem, když kaménky přeskakoval, si laškovali.“²⁷⁹ Podobných „pohledů do dálky“ a kochání se místní krajinou obsahuje Baarovo i Vaňkovo dílo mnoho. Oba autoři svůj rodný kraj a přírodu v něm milovali, je tedy naprosto pochopitelné promítnutí tohoto sepětí s přírodou i do jejich děl.

²⁷⁵ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 283.

²⁷⁶ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 260.

²⁷⁷ TAMTÉŽ.

²⁷⁸ Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 140.

²⁷⁹ František Bernard Vaněk, *Na krásné samotě*, Kostelní Vydří 2003, s. 236.

4.7 Shrnutí

Povídky *Hanče*, *Pro kravičku* a *Skřivánek* i román *Na krásné samotě* mají společné prostředí, v němž se děj odehrává. Tímto místem je venkov. Společný je také duchovní aspekt, jež prostupuje oběma texty. Tento fakt je očekáván jako samozřejmost vzhledem k předurčení obou autorů – být knězem. V knihách vyjadřují lásku k matce a k babičce. Vyjadřují tak jedinou náklonnost k ženě, kterou mohli dát jako katoličtí kněží najevo. Regionalistický zájem stejně jako úsilí o zachycení folkloru oba autoři promítli do zmíněných děl. Použitý jazyk, Vaňkův i Baarův, je velmi rozmanitý, hojně využívající nejrůznější prostředky, od spisovného jazyka, odborných termínů, po obecnou češtinu až k nářečí. Baar se od Vaňkovy tvorby vzdaluje vulgárními výrazy, které se do svých povídek nebojí zařadit. Oba autoři upoutávají pozornost čtenáře tím, že ho oslovují.

Zásadní rozdíl v textech obou spisovatelů spatřuji v jejich celkové povaze, v dynamičnosti. Děj románu F. B. Vaňka plyne pozvolna, klidně a uvolněně. Baar je ve vyprávění naopak velmi prudký, svižný, často šokuje, např. v momentě, kdy v povídce *Hanče*, přibližně v polovině povídky, nechá zemřít jednoho z hlavních hrdinů – Ondřeje Švejdu. Využívá často vykřičníků, výkřiků a zvolání: „Bože můj! Můj Bože rozbože!“²⁸⁰ Používá i značně dynamická slovesa: „musí vykřiknout“, „šlehl“, „lační a dychtí její srdce“²⁸¹ apod. Ve *Skřivánkovi* pozdraví hlavní hrdina „pomáhyj Pámbů“ dělníka kopajícího kanalizaci, který mu nato začne spílat „Jdou vod krámu, plesnivej dědku, a nechají si jejich Pámbička, až se zas vrátějí do Balíkova.“²⁸² Skřivánek si samozřejmě nenechá takové jednání líbit a směle se ohradí: „I ty kluku jeden hucucanyj! Já tě srovnám, dyž nevíš, co se sluší ha patří.“²⁸³

Z uvedené charakteristiky textů můžeme odhadnout rozdílný temperament autorů, který se s určitostí promítá do jejich tvorby. Povaha autorů se promítá do celé knihy, což je jev, který nenajdeme jen u Baara a Vaňka, ale i u ostatních spisovatelů.

²⁸⁰ Jindřich Šimon Baar, *Hanče*, Praha 1978, s. 49.

²⁸¹ TAMTÉŽ.

²⁸² Jindřich Šimon Baar, *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*, Praha 1957, s. 264.

²⁸³ TAMTÉŽ.

ZÁVĚR

Jedním z cílů této diplomové práce bylo prozkoumání dokumentárního regionálního díla Františka Bernarda Vaňka, jak z hlediska faktických údajů, tak beletristických prvků, jež i přes věcnou povahu děl F. B. Vaněk ve svých pracích využívá.

V první části práce jsem se zaměřila na kroniku s názvem *Památní kniha poutního místa Křemešniku*, konkrétně na třicet stran Vaňkova rukopisu v ní zaznamenaných. Část *Památní knihy*, dokumentující Vaňkovo působení na Křemešniku, s nímž bylo spojeno i vykonávání funkce expozity, dokládá obrovský pokrok, které toto místo za Vaňkova pobytu zaznamenalo. František Bernard Vaněk využil svých známostí z řad umělců a s jejich pomocí učinil z Křemešniku atraktivní poutní místo, což platí do dnešní doby. Nutno podotknout, že František Bernard Vaněk jako první poukázal na jedinečný talent Františka Bílka. Zásadní Vaňkův počin na Křemešniku je realizace křížové cesty (dodnes navštěvované poutníky), na níž se podíleli Viktor Foester, František Bílek i Antonín Thein.

Druhé dílo dokumentární povahy, na které jsem se zaměřila, je Vaňkova publikace *Pelhřimov za světové války*. Jedná se o zápisky do farní knihy z období první světové války, které František Bernard Vaněk uspořádal do velmi autentického a regionálně významného díla. Text seznamuje čtenáře s válečnými událostmi na Pelhřimovsku, kromě toho je doplněn o dobové dokumenty a reálné fotografie, které dokládají mnohdy otřesnou situaci za první světové války. Kromě faktických sdělení jsem si všímala prostředků, díky nimž udržuje F. B. Vaněk čtenáře v pozornosti, vyvolává v nich emoce a činí z původně plánovaného – ryze dokumentárního – díla dílo na pomezí literatury faktu a beletrie (kontakt se čtenářem, metafory, personifikace a další).

Za nejpodstatnější přínos diplomové práce považuji celistvý pohled na dokumentární tvorbu Františka Bernarda Vaňka, díky níž jsou zaznamenána historická fakta, která mají značný regionální význam. *Památní kniha poutního místa Křemešniku* i *Pelhřimov za světové války* jsou v podstatě jedinými ucelenými prameny, jež podávají svědectví o událostech na pelhřimovsku z doby začátku 20. století. Z obou dokumentárních děl je jasně zřetelný vliv F. B. Vaňka na kulturní a umělecký život, který je v Pelhřimově a na Křemešniku znatelný dodnes.

V druhé části práce jsem se snažila o komparaci románu *Na krásné samotě* Františka Bernarda Vaňka a mnou vybraných povídek z chodského prostředí Jindřicha Šimona Baara (*Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*). Oba autoři si byli blízcí nejen životními osudy (narození téměř ve stejnou dobu, oba duchovní věnující se celý život literatuře, členové Katolické moderny), literární tvorbou (venkovská próza zaměřená na region, v němž působili), ale i osobním kontaktem (korespondence a schůzky Katolické moderny). Jak ukázala Baarova i Vaňkova tvorba, v textech obou autorů je přítomna láska k Bohu, nejčastěji prezentována pomocí mravní čistoty a zbožnosti hlavních hrdinů. F. B. Vaněk promítl ve svém románu lásku k matce, J. Š. Baar v povídce *Hanče* silný cit k babičce. Vlastenectví a láska k přírodě prostupuje též texty obou autorů. Autoři seznamují čtenáře s lidovými zvyky, tradicemi i nářečím, typickými pro jejich region. Za nejzajímavější považuji zjištění, jak Vaňkova a Baarova postavy ve zmíněných povídkách naprosto shodně líčí Prahu – jako město plné zkažených, neustále spěchajících měšťanů, nevzhledných kamenných domů, hlasité nepříjemné hudby. V díle Baara i Vaňka je Praha nazvána Babylonem.

Zásadní rozdíl v textech Františka Bernarda Vaňka a Jindřicha Šimona Baara spatřuji v dynamičnosti vyjadřování. Román F. B. Vaňka je vyprávěn pozvolna a klidně, naopak Baar se vyznačuje svižností a prudkostí, nebojí se užít vulgárních slov. Autoři do svých děl promítlí svůj rozdílný temperament, který z jejich textů vyplývá.

Průnik do vybraných beletristických textů Jindřicha Šimona Baara a Františka Bernarda Vaňka umožnil podrobný pohled na rysy charakteristické pro tvorbu těchto dvou duchovních, kteří milovali svůj kraj a vše, co je s ním spojeno. Zároveň se ukázalo, že oba autoři do spisovatelské činnosti promítlí svůj rozdílný temperament a jejich tvorba je v tomto ohledu značně odlišná.

SEZNAM PŘÍLOH

- č. 1 Foto *Památní knihy poutního místa Křemešníku*
- č. 2 Usnesení o povolení výstavby křížové cesty na Křemešníku
- č. 3 Boží hrob ve skále na Křemešníku – náčrtek Františka Bílka + reálné provedení Antonínem Bílkem
- č. 4 Bílkův nákres kříže k zastavením křížové cesty + reálná podoba kříže
- č. 5 Kaple Nejsvětější Trojce na Křemešníku se studánkou
- č. 6 „Balvan“ na Křemešníku
- č. 7. Dopis Františka Bílka, v němž doporučuje F. B. Vaňkovi malíře Bubeníčka
- č. 8 Dobové foto altánu na zahradě u fary na Křemešníku
- č. 9 Pohlednice malované Viktorem Foersterem
- č. 10 Pozvání na vlasteneckou mši
- č. 11 Perokresba Františka Bílka k Vaňkově *Loučení*
- č. 12 Vyhláška o všeobecné mobilisaci
- č. 13 Fronta na chléb na pelhřimovském náměstí
- č. 14 Rekvírovaný zvon Dominik s vojáky
- č. 15 František Bílek tvoří Magnificat + dnešní podoba pomníku
- č. 16 Pomník nad hrobem Aloise Štěpánka vytvořený Frantou Úprkou

č. 1 Foto *Památní knihy poutního místa Křemešniku*

Městská rada král. města Pelhřimova.

Cis. 601 ob.

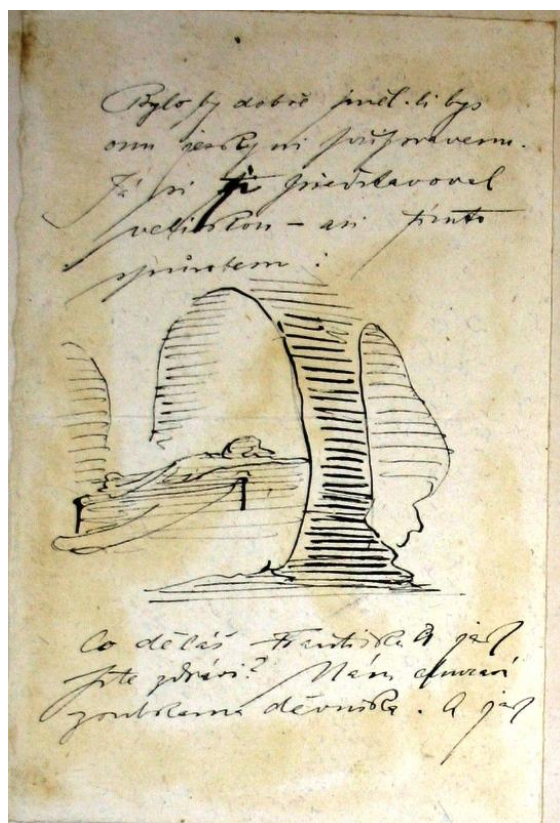
V Pelhřimově, dne 4. dubna 1903

Důstojnému pánu
pánu P. Františku Vaňkovi
expositori
na Křemešník!

Usnesením ze dne 3. dubna 1903
čl. 513 konf. prot. dala městská rada
král. města Pelhřimova svolení k
vytavení křížové cesty v naplišních
na Křemešník, a ustanovila zároveň
že se Vám poskytnou k rozšíření zahrad,
které Vám vyrazí.
Věřím Vám vědětí slávám.

Starosta:
Antonín Znosil

č. 2 Usnesení o povolení výstavby křížové cesty na Křemešníku

č. 3 Boží hrob ve skále – nákres Františka Bílka + reálné provedení Antonína od Bílka

č. 4 Bílkův nákres kříže k zastavením křížové cesty + reálná podoba kříže

č. 5 Kaple Nejsvětější Trojice se studánkou na Křemešníku

č. 6 „Balvan“ na Křemešníku

20. III. 1903.

Práta II, Nové mlýny, 1242-3

Milý Františku,

Věstíme se k Tobě z Chujnova přijeti,
já i Bertilla moje mlá.

odporoval jsem Ti p. Bubeníčka
kadeř. malíř. a Ty volně

mně jsi a odporuemi jsi své
chceš zaplatit. Tím více to velmi.

Ježto chci prokázat, že je to
střed ženatý, mající 2 děti a

že zaduhuje mě odporuemi, ale

jáce uznávám ho přijímám jako
mého přítele, i když jako nějakého

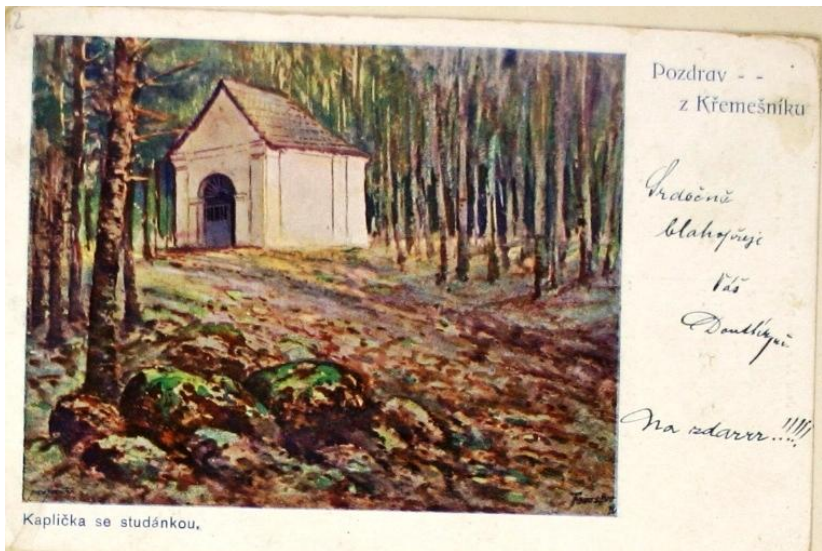
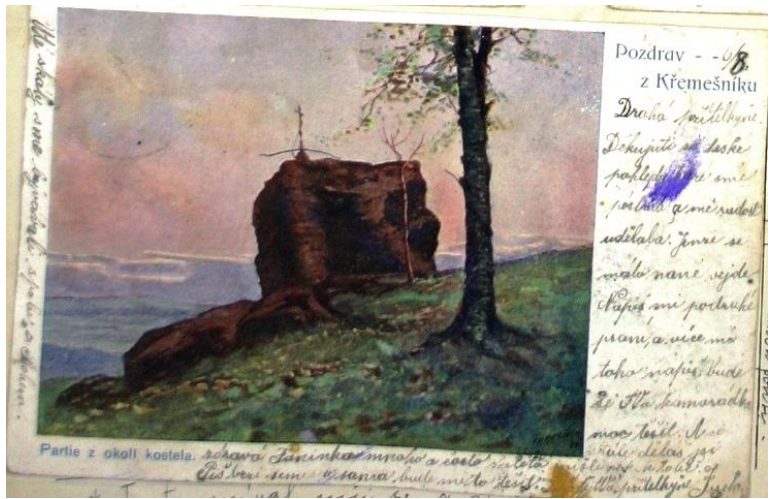
jiného, s nímž chci smlouvat

a na budoucí strany obrátit, aby
si m. s. d. nemusel.

č. 7 Dopis Františka Bílka, v němž doporučuje F. B. Vaňkovi malíře Bubeníčka

č. 8 Dobové foto altánu na zahradě u fary na Křemešníku

č. 9 Pohlednice malované Viktorem Foersterem

DEKANSKÝ ÚŘAD V PRAHE

Dne 26. září, 1918.

Na svátek patrona země české

sv. Václava

buďte osobitně v II. dop.

SLAVNOSTNÍ MŠE SV.

ZA BRZKÉ ODKUPČENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU

A BLAHO ČESKÉHO NÁRODA. -

č. 10 Pozvánka na vlasteneckou mši

č. 11 Perokresba Františka Bílka k Vaňkově *Loučení*

Vyhláška o mobilisaci.

Jeho c. a k. Apostolské Veličenstvo ráčil naříditi

všeobecnou mobilisaci jakož i vyzvání veškeré c. k. a k. u. domobrany.

I. Neaktivní a domobranou povinné osoby.

1. Dostaviti se mají:

- všichni **určovacímí listky podělení**, pak listky svolávacích povolání neaktivní a domobranou povinní dle pokynů svých listků určovacích, pokud se týče svolávacích;
 - všichni **ostatní neaktivní**, pak všichni **ostatní 3. letí a mladší domobranou povinní**, kteří ve vojsku, ve válečném řádě, zeměbraně nebo četnictvu sloužili, dle ustanovení svých vojenských pasů (vojenských listků), zeměbraných pasů (zeměbraných listků), pokud se týče domobraných pasů;
 - ke zvláštním službám k účelům válečným** určení domobranou povinní dle pokynů představeného obce.
2. Všichni v tomto roce **odvedeni, dosud však nezarazeni nováčkové a náhradní záložníci** zařadují se tímto na základě Nejvyššího rozkazu.

Z těchto nováčků a náhradních záložníků mají ti, kteří se zdržují v Tyrolích, Korutanech, Krajině, Istrii, okružném hrabství Gorici a Gradisce, v Terstu (městě a okolí), v Dalmácii, Dolním Slezsku, Haliči a v Bukovině, dále v komitátech Bereg, Máramaros, Ugoasa, Alsó-Fehér, Beszterez-Naszód, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kis-Küküllő, Kolosz, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szeben, Szilágy, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos, Udvarhely, Bács-Bodrog, Krassó-Szörény, Temes a Torontál ve Rjece, pak v Chorvátsku a Slavonii, jakož i v Bosně a Hercegovině aneb tam domovským právem příslušejí, **nejděle do 24 hodin** po uveřejnění této vyhlášky odejíti a se co nejdříve k okresnímu doplňovacímu velitelství svého místa pobytu dostaviti. Ti, kterým jest známo, že náležejí k zeměbraně, dostaví se k zeměbranému doplňovacímu velitelství svého místa pobytu. Všichni ostatní mají vyčkati povolání.

II. Koně.

1. Koně (soumaři) vojska a zeměbrany **v soukromém užívání** budíž **ihned** dodáni do stanice, ve které byli vydáni.

2. Koně, již na základě zákona ze dne 21. prosince 1912, ř. z. čís. 235, podělení byli **evidenčními listky**, budíž **ihned** odvedeni do místa v evidenčním listku označeného (místa převzítí).

III. Dopravní prostředky.

Majitelé, kteří na základě zákona ze dne 21. prosince 1912, ř. z. čís. 235, od představeného obce kn dodání dopravních prostředků byli vyzváni, mají tyto i s pohotově jsoucími předněty postroje k uim náležejícími dle pokynů představeného obce převéztí nebo dáti převéztí.

IV. Válečné úkony.

Vyhlášení o počtí povinnosti k válečným úkonům stalo se v říšském zákoníku. Budíž vyhověti všem na základě zákona o válečných úkonech ze dne 26. prosince 1912, ř. z. čís. 236, činěným požadavkům.

Neuposlechnutí těchto nařízení se dle stávajících zákonů přísně trestá.

C. k. okresní hejtmanství.

V dne 27. 8. 1917

(Podpis hejtmana)

Min. a. P. 100. 476. 270-14. - 1. a. 1000. - 1000. 1000.

č. 13 Fronta na chléb na pelhřimovském náměstí

č. 14 Rekvírovaný zvon Dominik s vojáky

č. 15 František Bílek tvoří Magnificat + dnešní podoba pomníku

č. 16 Pomník nad hrobem Aloise Štěpánka vytvořený Frantou Úprkou

SEZNAM LITERATURY

LITERATURA

BAAR, Jindřich Šimon. *Hanče*. Praha: Vyšehrad, 1978. 193 s.

BAAR, Jindřich Šimon. *Hanče, Pro kravičku, Skřivánek*. Praha: Československý spisovatel, 1957. 359 s.

BAAR, Jindřich Šimon. *Holoubek*. Praha: Vyšehrad, 1989. 332 s.

MENCLOVÁ, Věra; VANĚK, Václav a kolektiv, *Slovník českých spisovatelů*, Praha: Libri, 2005. 822 s. ISBN 80-7277-179-5

PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha: Torst, 1998. 801 s.

NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. 912 s. ISBN 80-7294-170-4

KUBÍČEK, Tomáš. *Vypravěč : kategorie narativní analýzy*. Brno: Host, 2007. 240 s. ISBN 978-80-7294-215-2

VANĚK, František Bernard. *Na krásné samotě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. 271 s. ISBN 80-7192-808-9

VANĚK, František Bernard. *Pelhřimov za světové války*. Pelhřimov: Emil Šprongl, 1938. 231 s.

VANĚK, František Bernard. *Vlaštovky se vracejí*. Praha: Československý kompas, 1946. 205 s.

Akademický slovník cizích slov: 1. díl A – K. Praha: Academia, 1995. 445 s. ISBN 80-200-0523-4

PRAMENY

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Pelhřimov, Farní úřad Křemešník, kniha č. 2. (*Památní kniha poutního místa Křemešníku 1878*)

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Pelhřimov

Fond Františka Bernarda Vaňka

karton č. 1 – korespondence osobní

STUDIE

CUKR, Jiří. *Pohled na události let 1900 – 1950 v městysi Ledenice na základě komparace zápisů v obecních, farních a školních kronikách* (diplomová práce). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. 103 s.

ČERNÝ, Jiří. Za děkanem Františkem B. Vaňkem. In *Vlastivědný sborník Pelhřimovska*. Pelhřimov: Okresní muzeum v Pelhřimově, 1993. 94 s.

GYURCSOVICSOVÁ, Kristýna. *František Bernard Vaněk* (bakalářská práce). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. 64 s.

SEZIMA, Karel. Klasobraní ze sklizně letošní i minulých. *Naše řeč*, 1942, roč. 26, č. 7. (Dostupné na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3712>)

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.muzeum-chodska.com/cz/muzeum-jindricha-jindricha/o-muzeu>

(16. 4. 2012)

<http://leccos.com/index.php/clanky/zavoralmethod-jan>

(20. 4. 2012)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jind%C5%99ich_Jind%C5%99ich

(26. 3. 2012)

<http://www.cmvu.cz/cz1935e4/franta-uprka-vystava/>

(29. 3. 2012)

http://www.v-art.cz/zonty/edice/r-6939/obsah_kdlnzdskm.htm

(29. 4. 2012)